DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh43224>

Makale Türü: Araştırma makalesi
Geliş Tarihi: 20.01.2020
Kabul Tarihi: 20.04.2020
On-line Yayın: 25.06.2020

ArticleType: Research article
Submitted: 20.01.2020
Accepted: 20.04.2020
Published Online: 25.06.2020

Atıf Bilgisi / Reference Information

Tunç, B. (2020). Cumhuriyet Döneminde Muş'un İdari Yapısında Yapılan Düzenlemeler (1927-1980). *Journal of History School*, 46, 1388-1435.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE MUŞ'UN İDARİ YAPISINDA YAPILAN DÜZENLEMELER (1927-1980)

Bilal TUNÇ¹

Öz

Türkiye'de idari yönetim yapısı içerisinde vilâyetler hem merkezi yönetimlerin taşra örgütüdür hem de yerel yönetimlerden birisidir. Bu nedenle, buralarda yapılan idari yapı değişikliği ve düzenlemeler önemli bir durum arz etmektedir. Merkezi yönetimin taşra örgütünün en büyüğü olan vilâyetler, ilçe, bucak, köy ve mahallelere ayrılmaktadır. Cumhuriyet döneminde ihtiyaçlar doğrultusunda başta Muş olmak üzere bütün vilâyetlerin yapılarında ve idari hudutlarında ciddi birtakım yenilikler yapılmıştır. Bu bağlamda, bu çalışmada Cumhuriyet döneminde Muş'un idari yapısında yapılan değişiklik ve düzenlemeler irdelenmektedir. Bu çalışmanın temel amacı ve temel problemi, Cumhuriyet'in ilanından 1980 yılına kadar Muş vilâyetinin idari sınırlarında ve yönetiminde ne gibi düzenlemelerin hangi amaçlarla yapıldığını ortaya çıkarmaktır. Muş genelinde yeni nahiye, köy ya da mahallelerin niçin yapıldığı, bazı köylerin köy statülerinin neden ortadan kaldırıldığı ve bunların gerekçelerinin neler olduğu Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Türkiye İstatistik Kurumu, araştırma ve inceleme eserlerinden elde edilen veriler bağlamında incelenmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Muş vilâyetinin yerleşim birimlerinde 1960'lı yılların başlarına kadar çok sayıda Türkçe olmayan isim bulunmaktaydı. Türkiye'de 1955'ten itibaren milliyetçilik politikaları bağlamında çok sayıda vilâyette olduğu gibi Muş'ta yüzlerce yerleşim biriminin isimleri değiştirilmiştir. Bu kapsamda, çalışmanın devamında Muş'ta çok sayıda köyün isimlerinin değiştirilmesi ve bunlara yeni isimler konulmasının sebepleri bilimsel veriler ışığında ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmada yöntem olarak doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Bu doğrultuda, Cumhuriyet Döneminde Muş'un

¹ Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, btun@agri.edu.tr,
Orcid: 0000-0001-5361-8494

Cumhuriyet Döneminde Muş'un İdari Yapısında Yapılan Düzenlemeler (1927-1980)

İdari Yapısında Yapılan Düzenlemeler (1923-1980) adlı makale nitel bir çalışma olup; yapılan çalışmada veriler doküman analizi tekniği kullanılmak suretiyle elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bucak, İdari Düzenleme Köy, Mahalle, Muş.

Arrangements Made in the Administrative Structure of Muş during the Republican Period (1927-1980)

Abstract

Provinces within the administrative government structure of Turkey are both the rural organizations of central governments and one of the local governments. For this reason, administrative structure changes and arrangements imposed there are significant. Provinces, which are the largest of the rural organizations of the central government, are divided into districts, sub-districts, villages and quarters. During the Republican period, some innovations were made in the structures and administrative boundaries of all provinces, especially Muş, in accordance with needs. In this context, this study examines the changes and arrangements made in the administrative structure of Muş during the Republican period. The main purpose and main problem of this study is to find out for what purposes the regulations were made in the administrative borders and administrative boundaries of Muş province from the declaration of the Republic until the year 1980. Across Muş, why new districts, villages or quarters were build, why village status of some villages were repealed and their relevant reasons are examined within the context of data obtained from the Presidential Republican Archive, Turkish Statistical Institute, researches and survey works. Until the early 1960s, there were many non-Turkish names in the settlements of Muş province which is located in the Eastern Anatolia Region. Names of hundreds of settlement units were changed in Muş as in many provinces within the scope of nationalism policies in Turkey as of 1955. In this context, the reasons for changing the names of many villages in Muş are attempted to be revealed in the light of scientific data. In this study, document analysis technique was used as a method. In these terms, the article titled "Arrangements Made in the Administrative Structure of Muş during the Republican Period (1923-1980)" is a qualitative study; and the data in this study was obtained by using document analysis technique.

Keywords: Administrative Arrangement, Quarter, Muş, Sub-District, Village.

GİRİŞ

Muş, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan büyük vilâyetlerden birisidir. Muş, Türkiye'nin Doğu Anadolu olarak adlandırılan bölgeye ait olan Yukarı Murat Van bölümünün coğrafi alan bakımından ortasında yer alan bir vilâyettir². Muş, günümüzde yaklaşık 8116 km² alanı kapsayan bir alanda kurulu bulunmaktadır. Muş vilâyetinin komşu oldukları iller ise güney ve güneybatı kısmında Bitlis, Batman ve Diyarbakır; doğu kesiminde Bitlis ile Ağrı; kuzeyinde Erzurum ve son olarak da batı bölümünde Bingöl'dür. Yani coğrafi alan bakımından Muş, bu yerlerle çevrilidir³.

Doğu Anadolu'da bulunan Muş şehrinin tarihi, İlk Çağ'a kadar gidebilmektedir. Tarihi M.Ö.5000-6000'li yıllara kadar uzadığı tahmine dilen Muş'un İlkçağ tarihi, Urartularla başlar. Van Gölü'nün çevresindeki ülkeye toptan Urartu ve Ararat adı verilmektedir. Erzurum ve Elâzığ bölgelerinin yakınında bulunan ve tarıma daha elverişli topraklara sahip olan Muş bölgesinin tarihini Neolitik döneme kadar götürmek mümkündür. Muş isminin, İbranice 'de sulak, otlak ülke anlamında kullanılması da bunun bir göstergesi olabilir⁴. Türklerin hâkimiyetinden önce ilkçağdan ortaçağın ortalarına kadar Muş, Doğu Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında kalmıştır. Bu önemli yerleşim yeri zamanla Türk yurdu haline gelmiş ve Osmanlılar döneminde de ciddi bir yerleşim yeri olmuştur.

Osmanlı Devleti idari yönetim sisteminde Erzurum vilayetine bağlı bulunan Muş Sancağı 1872 yılında Bitlis, Bulanık, Malazgirt, Çukur ve Kusur kazalarından oluşmaktaydı. 1892 yılına ait Muş Vilayet Salnamesinde Muş Sancağı'nın Muş Merkez, Varto, Bulanık, Malazgirt ve Sason kazalarından oluşmaktaydı. Bazı tarihçiler tarafından 93 Harbi olarak adlandırılan 1877-78 Osmanlı- Rus Harbi'nden sonra Bitlis Vilayet statüsüne getirilmiş ve Muş Bitlis vilayetine sancak olarak bağlı hale getirilmiştir. 93 Harbi sonrasında Rusya ile Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Avrupa Devletleri tarafından Osmanlı Coğrafyasında özellikle de Doğu Anadolu'da yaşayan Ermenilerle ilgili düzenlemeleri içeren bir madde antlaşmaya eklenmiştir. Antlaşmanın 61. maddesine göre Osmanlı Coğrafyasında yaşayan Ermenilerle ilgili ıslahatlar yapılması talep edilmiştir. Bu madde Osmanlı Devleti'nin idari yapılanmasında bazı değişiklikler yapmasına sebep olmuştur. Bu değişikliklerden biri de Bitlis'in

²Kemal Kıranşan, *Bulanık-Malazgirt Havzası'nın (Muş) Fiziki Coğrafyası*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2017, s. 1.

³Mehmet Emin Sönmez, Muş İlinde Nüfus Hareketlerinin Nedenleri ve Sonuçlar, *Türkiye Coğrafya Dergisi*, 55, (2010), s. 45.

⁴Selahattin Aslan, *Muş İli ve Bağlı İlçelerde (Muş Merkez-Varto-Bulanık- Malazgirt-Korkut-Hasköy) Tarihi Mezar Taşları (Tespit-Transkript-Değerlendirme)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak 2019, s. 5.

Vilayet statüsüne getirilmesi olmuştur. Sonrasında ise Muş, Siirt gibi Doğu Anadolu'da bulunan önemli iller idari olarak Bitlis Vilayetine bağlanmıştır⁵.

Muş tarihi ile ilgili olarak Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde de bazı bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi ve idari yapılanması içerisinde Muş ve buraya bağlı olan idari birimler bazı dönemlerde Van adlı eyaletin hudutları dâhilinde olan bir sancak merkezi, bazı dönemlerde de adı geçen Van eyaletinin Bitlis Hanlığına bağlı olan bir nahiye olarak varlığını sürdürmüştür. Seyahatname adlı eserde, Muş ile alakalı olarak verilen bilgiler, Muş'un Van eyaletine bağlı bir sancakken haracının yarısının Bitlis hanlığına ait olduğu döneme denk gelir. Bu yüzden adı geçen eserde Muş adlı yer genel olarak Bitlis, Tatvan, Adilcevaz, Malazgirt ve Ahlat ile birlikte anılmıştır⁶.

Türkiye'de 23 Nisan 1920'de TBMM açıldıktan sonra bazı idari birimlerin yapılarında değişiklikler yapılmıştır. Söz konusu değişikliğin yapıldığı yerlerden birisi de 1574 yılında sancak yapılan Muş Sancağı'dır⁷. 1 Ağustos 1920'de yapılan düzenleme ile Muş Sancağı'nın müstakil bir idare yapılmasına karar verilmiştir⁸. Böylece Muş'un bağımsız bir vilâyet olması için ilk adım atılmıştır şeklinde değerlendirilebilir.

Bilindiği üzere, idari birimlerde yapılan en önemli düzenlemeler içerisinde yöneticilerin değiştirilmesi yer almaktadır. Arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla hem Cumhuriyet döneminde hem de Cumhuriyet öncesi dönemde Muş'ta çok sayıda mutasarrıf ya da Kaylerin değiştirildiği görülmektedir. Söz konusu değişikliklerden birisi 1921 yılında olmuştur. Bu bağlamda, 12 Haziran 1921 tarihinde Muş Mutasarrıfı olan Mehmet Ali Bey Genç Mutasarrıflığına ve Denizli İkinci Sınıf Mutassarrıfı olan Fahreddin Bey de Muş'a mutasarrıf olarak atanmıştır⁹. Arşivden alınan bilgilerden 1923 yılında Muş Mutasarrıflığına yeni bir atamanın daha yapıldığı anlaşılmaktadır. Buna göre, 19 Ağustos 1923 yılında Muş Mutasarrıflığına Safranbolu'da mutasarrıf olan Ziya Bey atanmıştır¹⁰.

Yukarıda izah edildiği gibi günümüzde önemli bir vilâyet olan Muş, tarih boyunca birçok kültür ve medeniyetin yaşam olmuştur. Söz konusu durumdan dolayı tarihsel süreç içerisinde ihtiyaçlar bağlamında Muş'un idari yapısında birtakım düzenlemeler ve değişiklikler yapılmıştır. Bu çalışmada tarih boyunca

⁵ Semra Tombul, *Muş'ta Yaşanan Ermeni Olayları (1885-1920)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2019, s.4.

⁶ Sedat Aktaş, Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Muş ve Çevresi, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8/5, (2018), s.380.

⁷ Orhan Kılıç, Muş Sancağı Dirlikleri, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9/1, (1999), s. 158.

⁸ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 1.8.11.

⁹ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 3.24.8.

¹⁰ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 7.28.14.

Muş vilâyetinde yapılan idari düzenlemelerin tamamı değil, Cumhuriyet'in ilanı olan 1923'ten 1980 tarihine kadar yapılan değişiklik ve düzenlemeler ele alınmıştır. Bu çalışma, söz konusu düzenlemeleri belgeler ve bulgular ışığında ortaya çıkararak; Muş vilâyetinin yerel tarihine açıklık getirmeyi hedeflemektedir.

1. Cumhuriyet'in İlanından 1950'ye Kadar Muş'ta İdari Alanda Yapılan Düzenlemeler

Türkiye'de Cumhuriyet yönetiminin ilan edilmesinden sonra ülke genelinde vilâyetlerin yapılarında çok ciddi düzenlemeler yapılmış ve bazı vali yardımcıları ile valilerin görev yerleri değiştirilmiştir. Bu kapsamda, 17 Ocak 1924 tarihinde Muş Vali Yardımcılığı görevini yapan Sakıp Bey, bu görevden alınmıştır¹¹. Hemen akabinde ise 3 Mart 1924 tarihinde Muş Valisi Ziya Bey'in Aksaray'a vali olarak atanmasıyla yerine kaymakam olan Faik Bey tayin edilmiştir¹². 1926 yılına kadar bağımsız bir vilâyet olan Muş'un durumu, Doğu bölgelerinde ortaya çıkan ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında ciddi sorunların ortaya çıkmasına sebep olan Şeyh Sait İsyanı'ndan dolayı değişmiştir. Şeyh Sait İsyanı, Muş, Erzincan, Diyarbakır, Erzincan, Elazığ, Mardin ve Siirt ile Van'da etkili olmuştur¹³. Söz konusu isyanın devam ettiği sırada önce Muş'un da dâhil olduğu Diyarbakır, Elazığ, Genç, Dersim, Siverek, Mardin, Urfa, Siirt, Bitlis, Van, Hakkâri ve Kiğı'da 23 Şubat 1925'te idare-i örfiye yani sıkıyönetim ilan edilmiştir¹⁴. Daha sonra 23 Mart 1925'te Hükümet tarafından mevcut olan idare-i örfiyenin bir ay daha devam edilmesine karar verilmiştir¹⁵. Ancak bu düzenlemeler, başta Muş olmak üzere birçok vilâyette etkisini gösteren Şeyh Sait İsyanının büyümesine engel olamamıştır.

Hükümet, isyanı engellemek amacıyla birtakım önlemler almıştır. Bunlardan bazı idari birimlerin statülerinin değişmesi gelmektedir. Bu kapsamda, Hükümet tarafından güvenlik nedeniyle Muş'un vilâyet statüsü kaldırılmış ve burası 1926 yılında Bitlis'e bağlı bir ilçe haline getirilmiştir. Bu düzenlemeden dolayı Muş'a bağlı olan Bulanık, Malazgirt ve Varto ilçeleri de Bingöl sınırlarına dâhil edilmiştir. Üç yıl boyunca Bitlis'e bağlı olan Muş'un yeniden vilâyet olması için 6 Mart 1929 yılında bir kanun layihası hazırlanmıştır¹⁶ ve Muş, yeniden

¹¹ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 12.61.10.

¹² BCA, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 9.15.10.

¹³ Hasan Uçar, Türk Siyasal Hayatında Şeyh Sait İsyanı, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/3, (2019), s. 2942.

¹⁴ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 12.76.17.

¹⁵ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 13.15.10.

¹⁶ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 2.18.1; Sami Yuca, Cumhuriyet Döneminin İlk Nüfus Sayımına (1927) Göre Muş İlinin Nüfus Özellikleri, *Akademik Bakış Açısı Dergisi*, 24, (2011), s. 7.

vilâyet statüsüne kavuşturulmuştur. Burası yeniden vilâyet yapıldıktan sonra 18 Ocak 1931'e kadar kaymakamlar tarafından vekâleten yürütülmüş ve belirtilen tarihte Muş'a Kahramanmaraş Valisi olan Ferruh Bey atanmıştır¹⁷. Böylece bu tarihten itibaren Muş yeniden valiler tarafından yönetilmeye başlanmış ve tamamen bir vilâyet görüntüsü kazanmıştır şeklinde analiz edilebilir.

1930 yılında Muş'ta idari yapılanma ve değişim anlamında iki düzenlemenin yapıldığı görülmektedir. Bunlardan birinci, 13 Mayıs 1930'da Genç ilçesinin sınırları dâhilinde bulunan Müştak köyü, Diyarbakır'ın Lice ilçesi sınırlarına dâhil edilmiştir¹⁸. İkinci düzenleme ise Muş Belediye Başkanlığı'nın yapılanmasıyla ilgilidir. Bu bağlamda, 26 Aralık 1930'da Muş Belediye Başkanlığı'na Kamil Bey seçilmiştir¹⁹. 1929'da Muş'un yeniden vilâyet yapılması ve 1930'da Muş'a belediye başkanının atanmasıyla, adı geçen vilâyetin tam teşekküllü bir vilâyet haline geldiğini göstermektedir. Yani 1926 yılında ilçe yapılan ve üç yıl boyunca ilçe olarak kaldıktan sonra Muş'un yeniden vilâyet yapılması ve söz konusu düzenlemelerin olması, Muş'un yeniden vilâyet statüsüne ulaştığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

1932 yılında Muş'a bağlı bazı idari birimlerin statülerinde ciddi değişiklikler yapılmıştır. Bu bağlamda, 3 Nisan 1932'de Malazgirt ilçesine bağlı olan Hacı Yusuf ve Hacı Boto köyleri Bayazıt'ın Tutak ilçesine; Bayazıt ili Tutak ilçesine bağlı olan Bane köyü de Malazgirt'e bağlanmıştır²⁰. Bu düzenlemeden sonra 9 Haziran 1932'de Muş'a bağlı yeni bir ilçe oluşturulmuştur. Yeni ilçenin adı ise Solhan'dır²¹. Bunun gibi Muş'a bağlı olan Genç ilçesinin merkezi değiştirilmiştir. Yeni düzenleme ile 28 Haziran 1932'de Genç ilçesinin Merkezi Darahini köyünden alınarak Varamerik köyüne nakledilmiştir²². Bunun sebebi Varamerik köyünün coğrafi alan bakımından ilçe merkezi olmaya daha fazla uygun olmasıdır.

1932 yılında Muş Valiliğine yeni bir atama yapılmış ve Ferruh Bey'in yerine Mithat İzzet Bey (Saylan) atanmıştır. Bu görevde çok kısa bir süre kalan Mithat İzzet Bey (Saylan)'in yerine yine aynı yıl içerisinde Zihni Bey atanmıştır. Bu görevi 1935 yılına kadar devam ettiren Zihni Bey'in yerine ise yeni bir vali atanmıştır²³. Bu kapsamda, 18 Haziran 1935 tarihinde Muş Valiliğine Birinci

¹⁷ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 17.2.9.

¹⁸ Musa Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, XII. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, s. 80; BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 55.12.13.

¹⁹ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 60.38.9.

²⁰ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 69.10.13.

²¹ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 29.46.13.

²² BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 71.18.20.

²³ <http://www.mus.gov.tr/onceki-valilerimiz> (E.T.15.02.2020).

Umumi Müfettişlik Asayiş Şube Müdürü Niyazi Bey (Mergen) tayin edilmiştir²⁴. Bu arada Muş Belediye Başkanlığı da Muş Valiliğinin uhdesinde olduğu için; Niyazi Bey (Mergen) valilik görevi dışında aynı zamanda belediye başkanlığı görevini de üstlenmiştir.

İdari düzenlemeler içerisinde aynı vilâyetin kazaları arasında yapılan düzenlemeler önemli bir yer tutmaktadır²⁵. Bilhassa, 1933 yılında Muş'un ilçelerinin yerleşim birimlerinin arasında bazı değişikliklerin olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, 22 Haziran 1933'te Malazgirt ilçesinin hudutları içerisinde yer alan Kotanlı, Rüstengedik, Sultanlı, Mollamustafa, Kuştiyan, Muradibeyi ve İndiris isimli köyler Muş'un bir diğer ilçesi olan Bulanık'a bağlanmıştır. Aynı şekilde Bulanık'a bağlı olan Tatargazi ve Molladerman köyleri de Malazgirt'in sınırlarına eklenmiştir. Söz konusu düzenlemenin yapılmasının sebebi bu köylerin gerek Malazgirt'e yakın olmaları ve gerekse de idari, askeri, iktisadi ve coğrafi alanlardan dolayı buraların adı geçen ilçeye bağlanmasının daha faydalı olacağı değerlendirilmesidir²⁶.

İdari yapılanmalar içerisinde vilâyetler arasında yapılan hudut düzenlemeleri de önemli bir yer tutmaktadır²⁷. Dönem itibarıyla birbiriyle hudut olan Diyarbakır ile Muş arasında birtakım idari sınır düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda, 21 Temmuz 1933'te Diyarbakır ili Kulp kazasına bağlı olan Laçikan, Gelgoman, Malaali, Haydo, Velikan ve Geçik köyleri Muş ili Merkez kazasına bağlı Geligüzan nahiyesine dâhil edilmiştir. Aynı şekilde Muş'a bağlı Naderan köyü de Diyarbakır'ın Kulp kazasına bağlanmıştır²⁸. Bu düzenlemenin yapılmasının sebebi, halkın istekleridir. Vatandaşların devlet dairelerinde olan işlerinin daha kolay bir şekilde görülebilmesi için bu uygulama yapılmıştır. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde idari alanda yapılan bazı düzenlemeler gereği Doğu ve Güneydoğu Anadolu vilâyetlerinde bazı il ve ilçe belediye başkanlıkları valiliklerin uhdesine bırakılmışlardır²⁹. Yani buralara kayyum atanmıştır. Bu düzenleme Muş Belediye Başkanlığı için de uygulanmıştır. Bu bağlamda, 23 Ekim 1933 tarihinde Muş Belediye Başkanlığı Muş Valiliğinin uhdesine bırakılmıştır³⁰. Aynı durum Muş'a bağlı kazalarda uygulanmıştır. Bu kapsamda,

²⁴ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 55.50.16.

²⁵ Bilal Tunç ve Fatih Özçelik, Demokrat Parti Döneminde Ağrı'da İdari Alanda Yapılan Düzenlemeler (1950-1960), *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7/3, (2017), ss. 463-477.

²⁶ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No:79.21.8.

²⁷ Bilal Tunç ve Harun Aydın, Cumhuriyet Döneminde Doğubayazıt'ın İdari Yapısı ve Nüfusu, *Current Reserch Social Science*, 3/3, (2017), ss. 133-143.

²⁸ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No:79.25.4.

²⁹ Ahmet İlyas, 1925-1945 Yılları Arasında Doğu Ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde İdari Düzenlemeler, *Tarih Okulu Dergisi*, 9/36, (2016), s. 332.

³⁰ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 40.74.8.

yeni kurulan Solhan'da belediye teşkilatı kurulmuş, ancak burasının da Solhan Kaymakamlığı tarafından idare olunması kararlaştırılmıştır³¹. Solhan Belediye Başkanlığı'nın Solhan Kaymakamlığına bağlanmasının asıl nedeni olarak belediye başkanlığının gelirlerinin az olması gösterilmiştir. Söz konusu düzenleme ile Muş'taki belediye hizmetleri Muş Valiliği yetkilileri tarafından ve Solhan'daki belediye hizmetleri de Solhan Kaymakamlığı tarafından yürütülmeye başlanmıştır.

Cumhuriyet döneminde idari sınır düzenlemeleri yapılırken; bazı idari birimlerin statülerinin düşürüldüğü görülmektedir. Örneğin bazı nahiyelerin nahiyeliği düşürülmüş ya da bazı ilçelerin ilçelik statüsü düşürülmüştür. Bu doğrultuda, Muş'ta yapılan düzenleme de şudur: 26 Nisan 1933 tarihinde Muş Valiliği Özel İdare Başkanlığı tarafından Zilan nahiyesi lağvedilmiş ve söz konusu livaya ait köylerin bağlandığı Kertis adıyla yeni bir nahiye teşekkül ettirilmiştir³².

Günümüzde bağımsız bir vilâyet olan Bitlis, 1929 yılı itibarıyla Muş'a bağlı bir ilçe durumundaydı. 1934 yılında Bitlis ilçesiyle alakalı bir düzenleme yapılmıştır. Söz konusu düzenleme doğrultusunda 2 Mayıs 1934 tarihinde Bitlis ilçesine bağlı Simek nahiyesinin merkezi Kultik adlı köyden Hivris köyüne nakledilmiştir³³. Bu düzenlemenin yapılmasının sebebi Kultik adlı köyde nüfusun ve hane sayısının az olmasıdır. Bitlis gibi, 1934 yılı itibarıyla Bingöl'de Muş'a bağlı bir ilçe durumundadır. Bu durumu kanıtlayan belge ise 1934 yılına aittir. Bu belgeye göre, 12 Mayıs 1950'de Muş vilâyeti dâhilinde Bingöl adıyla bir ilçe oluşturulmuş ve buraya bir Ügnüt adlı nahiye bağlanmıştır³⁴. Bugün bağımsız iki vilâyetin 1930'lu yıllarda Muş'a bağlı olması, dönem itibarıyla Muş'un ne kadar büyük bir vilâyet olduğunu göstermesi bakımından son derece önemlidir. Bu, aynı zamanda Cumhuriyet'in ilk yıllarında stratejik bir öneme de sahip olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

Muş'ta 1935 yılı nüfus verilerine göre, Merkez, Bingöl, Bitlis, Bulanık, Çapakur, Genç, Mutki, Sason, Solhan ve Varto³⁵ olmak üzere 10 adet kaza bulunmaktadır. Bu dönemde 16.184 km² alana sahip Muş'ta coğrafi alan bakımından en büyük ilçe 4.115 km² ile Merkez ilçe iken; coğrafi alan bakımından en küçük ilçe de 792 km² ile Mutki ilçesidir. Merkez ilçesinde Merkez, Akçam, Azapkur, Galiguzan ve Ziyaret olmak üzere 8 adet nahiye bulunmakta iken; Bingöl'de sadece Merkez adında bir adet nahiye mevcuttur.

³¹ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 38.59.8.

³² BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 77.12.1.

³³ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 86.11.11.

³⁴ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 44.30.5.

³⁵ Varto ilçesinin önceki adı Gümgüm'dür. 1927'den itibaren Gümgüm olan ilçe adı Varto olarak değiştirilmiştir.

Bunlar dışında Bitlis'te Merkez, Çukur, Hakif, Hizan, Şetek ve Uçum olmak üzere 6 adet nahiye; Bulanık ilçesinde Merkez ve Liz olmak üzere 2 adet, Çapakçur'da Merkez ve Perhan gök olmak üzere 2 adet; Genç'te sadece Merkez adında bir nahiye; Sason'da Merkez ve Hazo olmak üzere 2 adet nahiye, Solhan'da Merkez, Göyük ve Valir olmak üzere 3 adet nahiye var iken; son ilçe olan Varto'da da Merkez, Karakçöy ve Üstkuran adında üç adet nahiye mevcuttur³⁶. Söz konusu veriler, 1935 yılında Muş vilâyetinde en fazla nahiyeyle sahip iki ilçenin Merkez ve Bitlis olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 1935 yılı itibarıyla Muş vilâyetinde 10 adet ilçe ve 28 adet nahiye³⁷ bulunmaktadır. Söz konusu idari birimlerdeki toplam köy sayısı ise 722'dir. İlçeler içinde en fazla köye sahip olan yer 169 yer ile Merkez ilçesi iken; köy sayısı en az olan da 26 köy ile Genç ilçesidir³⁸. Söz konusu veriler, dönem itibarıyla Muş'ta çok sayıda yerleşim yerinin bulunduğunu ve Muş'un son derece büyük bir ilçe olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

1934 yılında Muş'a bağlı olan Bingöl ilçesi, 1936 yılıyla bağımsız bir vilâyet haline getirilmiştir. Bu doğrultuda, 2 Ocak 1936 tarihinde Muş'a bağlı olan Bingöl, Solhan, Genç ve Çapakur kazalarıyla Erzincan'a bağlı Kığı adlı kazadan müteşekkil Bingöl adıyla yeni vilâyet oluşturulmuştur³⁹. Buz düzenlemeyle beraber Muş'un 4 adet ilçesiyle yeni bir vilâyet yapıldığı için, Muş'un idari sınırlarında çok ciddi bir daralma olmuştur şeklinde analiz edilebilir.

Bingöl'ün il yapılmasıyla her ne kadar Muş'un coğrafi sınırlarında çok ciddi bir azalma olmuşsa da; Muş genelinde idari sınır ve idari hudut alanlarında düzenlemelerin yapılmasına devam edilmiştir. Örneğin 1936 yılında biri Malazgirt ilçesine bağlı Karahasan ve diğeri de Bulanık'a bağlı olmak üzere Karağil adıyla birer yeni nahiyeler kurulmuştur⁴⁰. Böylece adı geçen Malazgirt ve Bulanık ilçelerinin nahiye sayılarında birer artış olmuştur.

Muş Valiliği ve Muş Belediye Başkanlığı görevini 1935'te devralan Niyazi Mergen, bu görevi 1937 yılının ortalarına kadar devam ettirmiştir. 4 Haziran 1937

³⁶ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *1935 Genel Nüfus Sayımı: Muş Vilâyeti*, Ankara: Mehmet İhsan Basımevi, 1937, s. 7-8.

³⁷ Nahiye, Sözlükte "taraf, cihet, yöre, kenar, bölge" anlamına gelmektedir. 1940'lara kadar kullanılan nahiye kavramı yerine, 1940'lardan sonra bucak ya da kasaba adları kullanılmıştır. (İlhan Şahin, "Nahiye" <https://islamansiklopedisi.org.tr/nahiye> (E.T.20.01.2020).

³⁸ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *1935 Genel Nüfus Sayımı: Muş Vilâyeti*, s. 7-8.

³⁹ Resmi Gazete, 4 Ocak 1936, Sayı:3197, s. 5902; Ebru Çoban ve Ahmet İlyas, 1935 Nüfus Sayımı ve Bingöl'ün Nüfus Potansiyeli, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 7/1, (2017), s. 90.

⁴⁰ Musa Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, s. 83; BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 101.4.8.

tarihinde Muş Valiliğine yeni bir atama yapılmıştır. Bu bağlamda, söz konusu tarihte Muş Valisi ve Belediye Başkanı Niyazi Mergen yerine Edirne Valisi olan Osman Şahinbaş atanmıştır⁴¹. Muş Valiliği görevini üstlenen Osman Şahinbaş'ın bu görevi son derece kısa sürmüştür. Zira bu atamadan çok kısa bir süre sonra Muş Valiliğine Tevfik Sırrı Gür atanmıştır⁴². Böylece bu tarihten itibaren hem Muş Valiliği hem de Muş Belediye Başkanlığı önce Osman Şahinbaş daha sonra da Tevfik Sırrı Gür tarafından yürütölmeye başlanmıştır.

Yukarıda belirtildiği üzere, 1933 yılında Muş Valiliği uhdesine alınan Muş Belediye Başkanlığı ile Malazgirt Kaymakamlığı'nın emrine verilen Malazgirt Belediye Başkanlıklarının bu uygulamasına 23 Ekim 1940 tarihinde son verilmiştir⁴³. İçişleri Bakanlığı'nın idari alandaki düzenlemesiyle Muş Belediye Başkanlığı ile Malazgirt İlçe Başkanlığı valilik ve kaymakamlığının uhdesinden alınmış ve bu tarihten itibaren buradaki belediye hizmetlerinin belediye başkanları tarafından yapılması kararlaştırılmıştır.

1935 yılında 10 adet ilçeye sahip olan Muş'un ilçe sayısı 1940 yılına kadar yapılan düzenlemelerle 4'e düşmüştür. 1940 yılı Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre Muş vilâyetinde Bulanık, Varto, Merkez ve Malazgirt olmak üzere 4 adet ilçe bulunmaktadır. 8.145 km²'lik bir coğrafi alana sahip Muş'ta 325 adet köy yer almaktadır. İlçeler içerisinde hem coğrafi alan hem de nahiye bakımından en büyük ilçe Merkez ilçesidir. Merkez ilçesinde Merkez, Akçam, Azapkur, Geliguzan ve Ziyaret olmak üzere 5 adet nahiye bulunmaktadır. Bulanık ilçesinde Merkez, Karağil ve Liz; Malazgirt'te Merkez, Karahasan ve Nurettin ve son olarak da Varto ilçesinde Merkez, Karaköy ve Üstküran olmak üzere 3 adet nahiye mevcuttur⁴⁴. 1940 yılının verileri, Muş'un hem coğrafi alan bakımından hem de yerleşim yerleri bakımından son derece küçüldüğünü ortaya çıkarmaktadır. Yukarıda da izah edildiği üzere, Muş'a bağlı birimlerin Muş'tan alınarak yeni il yapımları veya Muş'a bağlı yerleşim yerlerinin başka vilâyetlere bağlanmasıdır.

Muş Belediye Başkanlığı'nın Muş Valiliği uhdesinden alınmasıyla Muş Belediye Başkanlığına bir belediye başkanı seçilmiştir. Bu kapsamda, 17 Ocak 1941 tarihinde Muş Belediye Başkanlığına Nuri Dede atanmış ve bu atanma İçişleri Bakanlığı tarafından onaylanmıştır⁴⁵. Bu işleminden sonra Başbakanlık

⁴¹ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 75.49.1.

⁴² <http://www.mus.gov.tr/onceki-valilerimiz> (E.T.15.02.2020).

⁴³ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 92.100.16.

⁴⁴ Devlet İstatistik Enstitüsü, *1940 Genel Nüfus Sayımı*, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, 1941, s. 501-502.

⁴⁵ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 144.2.3; BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No:157.34.11.

Kararlar Dairesi Başkanlığı tarafından Muş Belediye Başkanlığı için 100 Lira maaşla 1 adet belediye başkanlığı bir kadrosu tahsis edilmiştir⁴⁶.

Muş ile Siirt vilâyetleri birbirine komşu oldukları için iki yer arasında idari sınır düzenlemeleri yapılmıştır. Bu düzenlemeyle 20 Mayıs 1942 tarihinde Siirt ili Sason ilçesine bağlı olan Sipgank ve Tihik köyleri Muş ili Merkez ilçesine bağlı Geligüzan nahiyesine dâhil edilmiştir⁴⁷. Bu düzenlemeden sonra Muş'a komşu bir diğer vilâyet olan Ağrı ile Muş arasında bir idari sınır düzenlemesi olmuştur. Bu bağlamda, 23 Mayıs 1942 tarihinde Ağrı ili Patnos ilçesine bağlı olan Bostankaya köyü Malazgirt ilçesine bağlanmıştır⁴⁸. Söz konusu her iki idari hudut yapılanmasıyla Muş'un coğrafi sınırlarında yeniden bir büyüme olmuştur şeklinde yorumlanmaktadır.

Muş Valiliği ve Belediye Başkanlığını 1937'den itibaren yürütmeye başlayan Tevfik Sırrı Gür, bu görevi 1943 yılına kadar görev yapmıştır. Muş Belediye Başkanlığı 1940 yılına kadar Muş valilerinin uhdesinde kaldığından; bahsi geçen vali 1940 yılına kadar Belediye Başkanlığı görevini de üstlenmiştir. Ancak yukarıda sayılan nedenden dolayı 1940 yılında Muş Belediye Başkanlığına atama yapıldıktan sonra, Tevfik Sırrı Gür belediye başkanlığı görevini bırakmış ve sadece vali olarak görev yapmıştır. Bu görevi de 23 Mart 1943'e kadar devam etmiştir. Adı geçen tarihte Tevfik Sırrı Gür İçel Valiliğine; Muş Valiliğine ise Niğde Vali Yardımcısı Orhan Sami Güvenç atanmıştır⁴⁹. Esasında Muş Belediye Başkanlık görevini kayyum olarak yapan valilerin bu durumu, onlar için fazladan bir yük oluşturmaktaydı. Bu nedenle 1940 yılında Muş Belediye Başkanlığına atama yapılmakla; Muş valileri de asil görevini yapmaya başlamışlardır ve bu durumun onların işlerini daha da kolaylaştırdığı şeklinde değerlendirilebilir.

10 Kasım 1944 tarihinde Varto ilçesi ile alakalı bir idari hudut değişikliği yapılmıştır. Yapılan değişiklik doğrultusunda Bingöl ili Solhan ilçesi Merkez nahiyesine bağlı olan Yekmalıkasır köyü buradan alınarak aynı ilçenin Hösnek nahiyesine eklenmiştir. Aynı şekilde Solhan ilçesi Gönük nahiyesine bağlı Komiseran köyü de Varto ilçesi Merkez nahiyesine dâhil edilmiştir⁵⁰. Böylece Varto'ya bağlı köylerin sayısında 1940 yılı verilerine göre artış olmuştur. 1945 yılında Muş'un hem idari yönetiminde hem de idari yapısında birtakım değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklik kapsamında, 22 Haziran 1945 tarihinde Muş Valisi Orhan Sami Güvenç Erzincan Valiliğine atanınca; boşta kalan Muş

⁴⁶ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 94.24.14.

⁴⁷ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 153.14.17.

⁴⁸ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 154.16.5.

⁴⁹ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 101.17.15.

⁵⁰ Musa Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, s.100; BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 165.1.15.

Valiliğine ise Van'ın eski valisi olan Hamit Onat tayin edilmiştir⁵¹. Diğer düzenleme ise Muş Belediye Başkanlığı görevini 1941'den itibaren sürdüren Nuri Dede'nin 1946 yılında görevinin sona ermesidir. 1946 yılında yapılan Belediye Başkanlığı Seçimleri neticesinde Muş Belediye Başkanlığına seçilen Nuri Dede'nin belediye başkanlığı 1 Ağustos 1946 tarihinde Muş Belediye Meclisi tarafından onaylanmıştır⁵².

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 1945 yılında Muş'un hem sahip olduğu coğrafi alan miktarı hem de köy sayılarında 1940 yılı verilerine göre artış olmuştur. Bunun da temel sebebi idari hudut düzenlemeleridir. Bu kapsamda, 1945 yılında Muş'un coğrafi alanı 9.442 km'dir. İl genelindeki köy sayısı ise 352'dir⁵³. Söz konusu veriler, 1940 yılında 8.145 km²'lik alana sahip Muş'ta geçen beş yıl içinde coğrafi alanda 1.297 km²'lik artış olduğunu ve 325 olan köy sayısının da 25 artarak 352'ye çıktığını ortaya çıkarmaktadır.

1945 yılında olduğu 1946 yılında da yapılan idari hudut düzenlemesi ile Varto'nun hem köy sayıları hem de coğrafi alanında artış olmuştur. Söz konusu idari hudut düzenlemesi ile 6 Mart 1934 tarihinde Erzurum ili Hınıs ilçesi Halilçavuş ilçesine bağlı olan Mişko, Zilakomu, Başkent, Sefrenk, Mirkinis, Mikzehir, Korçika ve Konaf köyleri Varto ilçesinin sınırlarına bağlanmıştır⁵⁴. Bu durum, aynı zamanda bahsi geçen ilçenin bağlı olduğu Muş'un da coğrafi sınır bakımından büyüdüğünü ortaya çıkarmaktadır. Bunun neticesi olarak da yani Muş'taki coğrafi alanın büyümesine bağlı olarak Muş ili Merkez ilçesi geniş topraklı olarak kabul edilmiştir⁵⁵. Bu arada 22 Mayıs 1947 tarihinde Muş Valisi olan Hamit Onat emekliye ayrılınca, Muş Valiliğine atama yapılması zorunlu hale gelmiştir⁵⁶. Bu nedenle Muş Valiliğine 27 Haziran 1947'de Seyhan Vali Vekili olan Emin Refik Kırış atanmıştır⁵⁷. Emin Refik Kırış'tan sonra 1952 yılı dâhil Bekir Suphi Aktan ve Şekip Yurdakul valilik görevinde bulunmuşlardır⁵⁸.

2. 1950'den 1980'e Kadar Muş İlinde Yapılan İdari Düzenlemeler

Türkiye İstatistik Kurumu'nu verilerine göre, 1950 yılında Muş'un coğrafi alanında küçülme olmuştur. 1945 yılında 8.145 km²'lik alana sahip Muş'un coğrafi sınırları 1950'de 629 km²'ye düşmüştür. Bu durum, Muş'un

⁵¹ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 108.37.19.

⁵² BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 185.29.21.

⁵³ Devlet İstatistik Enstitüsü, *1945 Genel Nüfus Sayımı*, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, 1945, s. 474.

⁵⁴ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 181.7.12.

⁵⁵ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 119.51.18.

⁵⁶ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 113.34.4.

⁵⁷ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 114.46.18.

⁵⁸ <http://www.mus.gov.tr/onceki-valilerimiz> (E.T.15.02.2020).

coğrafi alanında 629 km²'lik bir küçülmenin olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Buna rağmen Muş'taki köy sayılarında artış olmuştur⁵⁹. Bunun sebebi yerleşim yerlerinin kendi aralarında yapılan düzenlemeleridir. Söz konusu durum bağlamında, bazı köyler ikiye ayrılmış ve birbirinden ayrılan farklı köy yapılarına kavuşturulmuştur.

1950 yılında yapılan Belediye Başkanlığı Seçimleri sonucunda Zeki Dede'nin görevi sona ermiştir. 1950 yılında yapılan belediye başkanlığı seçimleri neticesinde Muş Belediye Başkanlığına Sait Çelikoğlu seçilmiştir. Sait Çelikoğlu'nun belediye başkanlık görevi 2 Ocak 1951 tarihinde Muş Belediye Meclisi tarafından onaylanmıştır⁶⁰. Ancak Sait Çelikoğlu'nun belediye başkanlığı sadece bir yıl sürmüştür. Zira Muş Belediye Meclisi tarafından alınan karar gereği 28 Nisan 1952 tarihinde Muş Belediye Başkanlığına Şefik Çağlayan atanmıştır⁶¹. Bu arada Muş Belediye Başkanlığına atama yapıldığı tarihte Muş valisi de değiştirilmiş ve Muş Valiliğine 1952'de Zühtü Öner atanmıştır. Böylece 1955 yılına kadar olan belediye başkanlığı seçimlerine kadar Muş Belediye Başkanlığı görevini yürüten kişi Şefik Çağlayan adlı kişi iken; valilik görevini de sürdüren kişi Zühtü Öner'dir.

1954 yılında Bitlis ile Muş arasında iki defa hudut düzenlemesinin olduğu görülmektedir. İki düzenleme de 29 Mart 1954 tarihinde yapılmıştır. İlk düzenleme ile Muş'un Merkez ilçesi Azapkur bucağına bağlı olan Akpinis köyü ile Bitlis'in Oskağak köyleri arasındaki sınır yeniden düzenlenmiştir⁶². Aynı tarihte ve aynı şekilde Bitlis'in Mutki ilçesi Huyut bucağına bağlı olan Parsink köyü ile Muş ili Merkez ilçesi Azapkur bucağına bağlı olan Zirket köyleri arasında düzenleme yapılmıştır⁶³. Böylece her iki vilâyetin sınırlarında yeniden bir düzenleme yapılmış ve her iki vilâyetin sınırlarında azalma ya da artma olmuştur şeklinde değerlendirilebilir.

Muş ile Bitlis arasında düzenleme yapıldığı gibi 30 Nisan 1955 tarihinde Muş ile Bingöl arasında da hudut düzenlemesi yapılmıştır. Yapılan düzenleme ile Bingöl vilâyeti Karlıova kazasına bağlı Karahamza, Karapazar, Sekaviran, Bahçen, Çatak mahallesi ve Botan'a bağlı Selekan mahallesi ile Muş vilâyeti Varto kazasına bağlı olan Bezikan köyü ile Kulan mahallesi arasında düzenleme yapılmıştır⁶⁴. Söz konusu çalışmanın hemen ardından 22 Kasım 1955 tarihinde

⁵⁹ Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 22 Ekim 1950 *Umumi Nüfus Sayımı*, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları, 1951 s. 21, 305.

⁶⁰ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 218.37.19.

⁶¹ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 231.11.12.

⁶² BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 244.11.1.

⁶³ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 244.10.10.

⁶⁴ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 250.14.15.

Muş'a bağlı Geligüzan'ın nahiye merkezi değiştirilmiş ve adı geçen nahiye'nin merkezinin Kızılağaç köyü olması kararlaştırılmıştır. Bu yolla Merkez kazasının Merkez nahiyesine bağlı olan 13 köy ile Geligüzan nahiyesine bağlı bir köy olmak üzere toplamda 14 köy yeni oluşturulan Kızılağaç nahiyesine bağlanmıştır⁶⁵. Bu durum, idari düzenlemeler içerisinde yerleşim alanlarının merkezlerinin değiştirilebileceğini açıkça ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun verdiği bilgilere göre, 1955 yılında Muş'un idari hudutlarında yeniden bir artış olmuştur. Bunun temel sebebi de Muş ve Muş'a komşu vilâyetler arasında yapılan idari hudut düzenlemeleridir. Söz konusu düzenlemelerle 1950'de 7.629 km² olan Muş'un coğrafi hudutları arada geçen beş yıllık süre içerisinde 487 km² artarak 8.116 km²'ye çıkmıştır. Buna bağlı olarak da Muş'taki yerleşim birimleri sayısı da artmış ve 364'e çıkmıştır⁶⁶. 1955 yılında yapılan Belediye Başkanlığı seçimleri neticesinde, 9 Ocak 1956 tarihinde Muş Belediye Meclisi tarafından alınan karar gereği belediye başkanlığına Sait Mutlu atanmış ve belediye başkanlığı görevi İçişleri Bakanlığı tarafından onaylanmıştır⁶⁷. Belediye Başkanının değiştiği 1956 yılında Muş valisi de değişmiştir. 1956 yılında yayımlanan kararnameyle Muş Valiliğine Vefik Ertur atanmıştır⁶⁸. Ancak Sait Mutlu'nun belediye başkanlığı sadece bir buçuk yıl sürmüş ve Muş Belediye Meclisi tarafından belediye başkanlığına yeni bir atama yapılmıştır. Söz konusu değişiklik kapsamında, 25 Ekim 1957 tarihinde Muş Belediye Başkanlığına Nimet Ağaoğlu atanmıştır⁶⁹. Vefik Ertur'dan sonra 1957 yılında Muş Valiliğine atanan Mehmet Belek'in görevi de 1960 yılına kadar devam etmiştir.

1956 yılında Muş ile Muş'a komşu olan Erzurum vilâyeti arasında idari hudut düzenlemesi yapılmıştır. Yapılan düzenleme kapsamında Muş ili Bulanık ilçesi Karaağlı nahiyesine bağlı olan Muradiye köyü ile Erzurum ili Hınıs ilçesi Karaçoban nahiyesine bağlı olan Karaçoban köyleri arasında düzenleme yapılmıştır⁷⁰. Aynı şekilde Muş'un kendi ilçeleri arasında da idari hudut düzenlemesi yapılmıştır. Bu bağlamda, 7 Nisan 1956'da Bulanık ilçesi Merkez nahiyesine bağlı Sultanlı köyü ile Malazgirt ilçesi Nurettin nahiyesine bağlı olan Kasımmirza ve Kılıççı köyleri arasında düzenleme yapılmıştır. Bu doğrultuda, yeni sınır Murat nehri kenarındaki bataklıktan Gelikan mevkiinde görülen en

⁶⁵ Musa Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, s. 74; BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 254.43.19.

⁶⁶ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı*, Ankara: Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Yayınları, 1961, s. 402-408.

⁶⁷ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 255.2.3.

⁶⁸ <http://www.mus.gov.tr/oncelki-valilerimiz> (E.T.15.02.2020).

⁶⁹ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 267.30.4.

⁷⁰ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 261.44.14.

yüksek tepeden Çamurlu Çeşme istikametine devam eden Kılıççı-Kasımmırza alanı sınır olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir⁷¹. Bu yapılanlarla birlikte hem Muş vilâyetinin hem de Bulanık ve Malazgirt ilçelerinin coğrafi sınırlarında bir değişme olmuştur.

Cumhuriyet'in ilanından Türkiye'de idari alanda yapılan değişiklik ve düzenlemeler bağlı olarak yeni kazalar, nahiyeler ve köyler kuruldu. Özellikle Demokrat Parti dönemi olan 1955-1960 arası devrede Dâhiliye Vekâlet'inin 25 Haziran 1958 tarihli 22105-7304 sayılı genelgesi ile isim değişiklikleri yapılarak birçok köye yeni Türkçe isimler verilmiştir. Bu bağlamda, Muş'ta 1958 yılından başlamak üzere çok sayıda köyün adı değiştirilmiştir. Bu düzenlemelerde temel olarak milliyetçilik düşüncesi doğrultusunda hareket edilmiştir⁷². Bilindiği üzere Cumhuriyet'in ilk yıllarında Muş'taki köylerin büyük bir kısmının adı Kürtçedir. Bunun sebebi de Muş'ta etnik bakımdan Kürtlerin sayıca fazla olmalarıdır. 1955'ten sonra ülke genelinde uygulanan yerleşim yeri isim değişikliği politikası kapsamında, Türkçe olmayan yer isimlerinin çok büyük bir kısmına Türkçe isim verilmiştir. Muş'taki yerleşim yerlerinin adlarının değiştirilmesinin de, bu kapsamda değerlendirilmesi gerekir.

2.1. Merkez İlçesinde İsimleri Değiştirilen Köyler

Muş'un alan ve nüfus bakımından en büyük ilçesi Merkez ilçesidir⁷³. 1960 yılı itibarıyla Merkez ilçesinde beş adet bucak bulunmaktadır. Söz konusu bucaklar şunlardır: Merkez, Akçan, Azapkur, Ziyaret ve Kızılağaç. Merkez bucağında 40, Akçan bucağında 32, Azapkur bucağında 37, Kızılağaç bucağında 15 ve Ziyaret bucağında 21 adet köy bulunmaktadır. Söz konusu bucaklardan Merkez bucağında 1960 yılı itibarıyla isimleri değiştirilen köyler aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir⁷⁴:

⁷¹ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 258.22.8.

⁷² Harun Tunçel, Türkiye'de İsmi Değiştirilen Köyler, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10/2, (2000), s. 27.

⁷³ Esen Durmuş ve İskender Dölek, Muş İlinde Yerleşme Tiplerinin Coğrafi Dağılışı, *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 39 (2019), s. 261.

⁷⁴ TCİGM, 21 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, s. 435.

Tablo1

Merkez İlçesi Merkez Bucagında İsimleri Değiştirilen Köyler

İlçe	Bucak	Köyün Eski Adı		Köyün Yeni Adı	
MERKEZ	Merkez Bucacı	1-Karni	21-Hitik	1-Ağaçlık	21-İnardı
		2-Şenik	22-Alvarınç	2-Alanıçi	22-Karaağaç
		3-Gelialıyan	23-Hoper	3-Arıköy	23-Karaköprü
		4-Tihsimer	24-Arak	4-Azıklı	24-Kepen
		5-Ciriş	25-Sironk	5-Bağlar	25-Kırköy
		6-Geligüzan	26-Kaşkaldok	6-Cevizlidere	26-Kıyık
		7- Muğakom	27-Kışlakom	7-Çatbaşı	27-Kumluca
		8-Arınç	28-Suluk	8-Arınç	28-Muratgören
		9-Organos	29-Mongok	9-Çukurbağ	29-Soğucak
		10-Şımlak	30-Hünön	10-Dağdibi	30-Suboyu
		11-Havaderik	31-Nerşin	11-Dereceik	31-Sungu
		12-Tirkovan	32-Sapne	12-Donatım	32-Sütlüce
		13-Tifnik	33-Kirtakon	13-Durugöze	33-Tabanlı
		14-Muğrakom	34-Aliuzurun	14-Düzkişla	34-Tandoğan
		15-Şüşemer	35-Pertak	15-Ekinözü	35-Tekyol
		16-Kolosik	36-Oğank	16-Elmabulak	36-Üçdere
		17-Erişter	37-Semal	17-Eşmepınar	37-Üçevler
		18-Acmanuk	38-Bindak	18-Güzeltepe	38-Yarkaya
		19-Hasköy	39-Sohkom	19-Hasköy	39-Yarpuzlu
		20-Germay	40-Arçuvank	20-Ilıca	40-Yeşilce

1 Numaralı tablodan çok açık bir biçimde görülebileceği üzere, 40 adet köy bulunan Merkez bucağında Hasköy dışında ismi değiştirilmeyen hiçbir köy kalmamıştır. Bu kapsamda, 40 köyün 39'unun isimleri değiştirilmiş ve söz konusu 39 adet yerleşim yerlerine yeni adlar verilmiştir. Bu durum, 1960 yılı itibarıyla Merkez bucağında isim değişikliği bağlamında son derece ciddi idari düzenlemelerin olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Merkez ilçesinin diğer bucağı olan Akçan bucağında toplamda 32 adet köy bulunmaktadır. Akçan adlı bucak, Hicri 1316 yılı salnamesine göre bir nahiyedir. Yani burası Cumhuriyet döneminden önce de bir nahiye yani

bucaktır⁷⁵. 1960 yılında Akçan bucağında isimleri değiştirilen köyler ve bunlar dışında isimleri değiştirilmeyen köylerle ilgili bilgiler 2 numaralı tabloda gösterildiği şekildedir⁷⁶:

Tablo 2
Merkez İlçesi Akçan Bucagında İsimleri Değiştirilen Köyle

İlçe	Bucak	Köyün Eski Adı		Köyün Yeni Adı	
MERKEZ	Akçan Bucacı	1-Sakavi	17-Alozerk	1-Mercimekkale	17-Gümüşali
		2-Akpınar	18-Karameşe	2-Akpınar	18-Karameşe
		3-Kotanlı	19-Çaksor	3-Akkonak	19-Keçidere
		4-Mollahıdran	20-Arincil	4-Alagün	20-Kıyıbaşı
		5-Alican	21-Bayraman	5-Alican	21-Kutlugün
		6-Aligedik	22-Kızılmescit	6-Aligedik	22-Mescitli
		7-Harabehartos	23-Artet	7-Aşağısızma	23-Serinoba
		8-Şaşkan	24-Bezan	8-Aydınğün	24-Sudurağı
		9-Mergezifro	25-Hurveyifekiyon	9-Bakırcılar	25-Sürügüden
		10-Bostankent	26-Kıravi	10-Bostankent	26-Şenoba
		11-Şeyhyusuf	27-Akçan	11-Boyuncuk	27-Taşoluk
		12-Kotanan	28-Segiran	12-Çiçekli	28-Üçsırt
		13-Kıcık	29-Evran	13-Dereyurt	29-Yağcılar
		14-Salorik	30-Ebûlbahar	14-Dilimli	30-Yazla
		15-Serkisan	31-Derik	15-Dumlusu	31-Yücepete
		16-Resûlan	32-Kürthartoş	16-Elçiler	32-Yukarısızma

Tablo 2’de Merkez ilçesinin diğer bucağı olan Akçan bucağında toplamda 32 adet köy bulunduğu görülmektedir. Söz konusu köyler içerisinde 27 köyü adı değiştirilmişken; 5 adet köyün adının değişmediği görülmektedir. Akçan bucağında yer alan Akpınar, Alican, Aligedik, Bostankent ve Karameşe köylerinin adları değiştirilmemiştir. Bu köylerin adlarının değiştirilmemelerinin sebebi ise, dönemin politikalarıdır.

Azapkur bucağı, Merkez ilçesinin alan ve yerleşim yeri bakımından büyük bucaklardan birisidir. 1960 yılı itibarıyla 37 adet köy bulunmaktadır. Bu köylerden ismi değiştirilen çok sayıda köy bulunmaktadır. Aşağıda verilen 3 numaralı tabloda isimleri değiştirilen köyler ve köylerin yeni isimleri verilmiştir.

⁷⁵ Hidayet Kara, Sultan II. Abdülhamit Dönemi Salnamelerinde Muş, *Tarih ve Kültür Bağlamında Muş Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, 10-12 Mayıs 2018, s.193.

⁷⁶ TCİGM, 21 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, s. 436.

Tablo 3

Merkez İlçesi Azapkur Bucağında İsimleri Değiştirilen Köyler

İlçe	Bucak	Köyün Eski Adı		Köyün Yeni Adı	
MERKEZ	Azapkur Bucağı	1-Til	20-Zigok	1-Korkut	20-Karakütük
		2-Hingirvan	21-Alıkıpun	2-Ayyıldız	21-Kocatarla
		3-Timet	22-Nök	3-Alazlı	22-Koç
		4-Vartinis	23-Gesan	4-Altınova	23-Koğuktaş
		5-Raygüçtan	24-Ardonk	5-Aşağıüçdam	24-Konakdüzü
		6-Bulatık	25-Kümbet	6-Balkır	25-Kümbet
		7-Vartinah	26-Azapkur	7-Böğürdelen	26-Oğulbalı
		8-Avzut	27-Zirket	8-Büvetli	27-Otaç
		9-Andak	28-Yekmal	9-Çalaplı	28-Pınarüstü
		10-Pizogan	29-Arak	10-Çınarardı	29-Sarıbahçe
		11-Kağmut	30-Akpinis	11-Değirmiş	30-Sazlıkbaşı
		12-Demirci	31-Kot	12-Demirci	31-Tan
		13-Düzmarlık	32-Hiçitan	13-Gökyazı	32-Taşlıca
		14-Uruman	33-Arkavank	14-Gltepe	33-Umurca
		15-Harz	34-Kürlzoraba	15-Güneyik	34-Yedipınar
		16-Hasik	35-Ağdat	16-Güven	35-Yolgözle
		17-Norkağok	36-Kürtçüdam	17-İçboğaz	36-Yukarıüçdam
		18-Arnis	37-İrzak	18-Kapılı	37-Yürekli
		19-Kelareş		19-Karakale	

Üç numaralı tablodan görülebileceği üzere 35 adet köy bulunan Azapkur bucağında yer alan 37 adet köyün 35'inin adı değiştirilmiştir⁷⁷. Bu köylerden iki adet köyün ise adı değiştirilmemiştir. 1960 yılı itibarıyla Azapkur'da isimleri değiştirilmeyen iki köy sırasıyla Demirci ve Kümbet köyleridir. Adlarından anlaşılabileceği üzere Demirci ve Kümbet Türkçedirler. Diğer köylerin isimleri ise Türkçe olmadıkları için değiştirilmiş ve hepsine Türkçe isimler verilmiştir.

Azapkur Bucağı'nın alan ve yerleşim yeri bakımından en küçük bucağı Kızılağaç bucağıdır. Kızılağaç bucağı, Toprakkale ve Kasor köyleriyle Kızılkilise mevkiinde ve Hasköy'e bağlı, Azıklı köyü, Elmabulak mevkiinde yer alan barit cevherleşmelerini içine alan bir yerdir⁷⁸. Bu bucakta isimleri değiştirilen köyler ve değiştirilmeyen köylerle ilgili bilgiler aşağıdaki dört numaralı tabloda gösterilmiştir.

⁷⁷ TCBİGM, 21 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, s. 436-437.

⁷⁸ Hacı Alim Baran, *Hasköy – Kızılağaç (Muş) Barit Yataklarının Kökeni*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli 2010, s. 58.

Tablo 4

Merkez İlçesi Kızılağaç Bucağında İsimleri Değiştirilen Köyler

İlçe	Bucak	Köyün Eski Adı		Köyün Yeni Adı	
MERKEZ	Kızılağaç Bucacı	1-Kızılağaç	9-Artıhonk	1-Kızılağaç	9-Ortakent
		2-Poğurgof	10-Azapkur	2-Arpayazı	10-Özdilek
		3-Şeyhalan	11-Dellake	3-Eğirmeç	11-Sağlık
		4-Kürtmeydanı	12-Komlar	4-Eralanı	12-Suluca
		5-Nevalimülk	13-Kosor	5-Güdümlü	13-Suvaran
		6-Horunlo	14-Kerranikarahamzan	6-Harman	14-Yamaç
		7-Petar	15-Zengök	7-Karlıdere	15-Yörecik
		8-Laçıkan		8-Kayalısu	

Tablo 4'ten görülebileceği üzere 15 adet köy bulunan Akçam bucağında 1 adet köy dışında kalan 14 adet köyün ismi değiştirilmiştir. Burada ismi değiştirilmeyen tek yerleşim birimi, Kızılağaç bucağının merkezi olan Kızılağaç köyüdür. Bunun dışındaki bütün köy isimlerinin Türkçeleştirilmiş olduğu görülmektedir.

Merkez bucağında yer alan Ziyaret bucağı da Kızılağaç gibi yerleşim sayısı ve coğrafi alan bakımından küçük yerlerden birisidir. 1940'lı yıllarda 19 bucağı bulunan Ziyaret'in⁷⁹ 1960 yılında köy sayısı 21'dir. Yani geçen süre dahilinde Ziyaret'e iki adet köy daha bağlanmıştır. 1960 yılı itibarıyla Ziyaret bucağında isimleri değiştirilen köyler beş numaralı tabloda gösterilmiştir⁸⁰.

Muş Merkez ilçesine bağlı ve Muş'un en eski nahiyelerinden birisi de Ziyaret bucağıdır⁸¹. 1960 yılı itibarıyla Ziyaret bucağında 21 adet köy bulunmaktadır. 21 adet köyle birlikte 21 adet de muhtarlık bulunan Ziyaret bucağında çok sayıda köyün adı değiştirilmiştir. Aşağıda verilen beş numaralı tabloda Ziyaret'te isimleri değiştirilen ve değiştirilmeyen köy isimleri verilmiştir.

⁷⁹Nevzat Erdoğan, Çok Partili Hayat Döneminde CHP'nin Muş İli Örgütlenmesi ve Faaliyetler, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8/2, (2019), s.522-523.

⁸⁰ TCBIĞM, 21 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, s.437.

⁸¹ Hidayet Kara, Sultan II. Abdülhamit Dönemi Salnamelerinde Muş, s. 437.

Tablo 5

Merkez İlçesi Ziyaret Bucağında İsimleri Değiştirilen Köyler

İlçe	Bucak	Köyün Eski Adı		Köyün Yeni Adı	
MERKEZ	Ziyaret Bucağı	1-Miğni	12-Anzar	1-Yaygın	12-Konukbekler
		2-Sağak	13-Dom	2-Ağartı	13-Körpeağaç
		3-Aşağıpağ	14-Hirgift	3-Aşağıyongalı	14-Madaslık
		4-Bahçe	15-Geziyan	4-Bahçe	15-Savaşçılar
		5-Gemik	16-Oruh	5-Besparmak	16-Ulukaya
		6-Kömüs	17-Dersim	6-Bozbulut	17-Yelalan
		7-Bağlımelik	18-Palas	7-Dağarası	18-Yeroluk
		8-Alaaddin	19-Gaybiyan	8-Erencik	19-Yoncalıöz
		9-Gölköy	20-Yukarıpağ	9-Gölköy	20-Yukarıyongalı
		10-Karabey	21-Ziyaret	10-Karabey	21-Ziyaret
		11-Ahino		11-Kardeşler	

Tablo 5'te görülebileceği üzere 21 köyün bulunduğu Ziyaret bucağında köylerin % 90'nın adları değiştirilmiştir. Bu kapsamda, 17 adet köyün adı değişmişken 4 adet köyün adı aynı kalmıştır. Bu süreçte isimleri değiştirilmeyen köyler şunlardır: Bahçe, Gölköy, Karabey ve Ziyaret⁸².

2.2. Bulanık İlçesinde İsimleri Değiştirilen Köyler

Bulanık da Muş'un ilçelerinden birisidir⁸³. Bulanık'ta üç adet nahiye yani bucak bulunmaktadır. Söz konusu bucaklar Merkez, Karaağıl ve Camili'dir. Her üç bucakta toplamda 63 adet köy bulunmaktadır. Bu köylerin çok büyük kısmının isimleri değiştirilmiştir. Bulanık ilçesinde sadece köylerin değil; aynı zamanda Camili bucağının da adı değiştirilmiştir. 1960 yılına kadar Liz olan bucağın adı Bahçeli olarak değiştirilmiştir⁸⁴. 6 numaralı tabloda Merkez bucağına bağlı köylerden isimleri değiştirilen ve değiştirilmeyenler verilmiştir.

⁸² TCBIĞM, 21 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, s.437.

⁸³ Muş Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, *Muş İli 2016 Yılı Çevre Durum Raporu*, Muş: Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Yayınları, 2017, s. 9.

⁸⁴ TCBIĞM, 21 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, s.438.

Tablo 6

Bulanık İlçesi Merkez Bucuğında İsimleri Değiştirilen Köyler

İlçe	Bucak	Köyün Eski Adı		Köyün Yeni Adı	
BULANIK	Merkez Bucuğı	1-Oduñçor	12-Kekerli	1-Arakonak	12-Kırkgöze
		2-Teygut	13-Kotanlı	2-Balotu	13-Kotanlı
		3-Alibocan	14-Mescitli	3-Çaygeldi	14-Mescitli
		4-Later	15-Harabeşehir	4-Elmakaya	15-Örenkent
		5-Haçlu	16-Rüstemgedik	5-Gölyanı	16-Rüstemgeik
		6-Piran	17-Söğütlü	6-Göztepe	17-Söğütlü
		7-Şeyhyakup	18-Sultanlı	7-Güllüova	18-Sultanlı
		8-Pülür	19-Kuştiyan	8-Gümüşpınar	19-Şehittahir
		9-Mollamustafa	20-Mirbar	9-Gündüzü	20-Üçtepe
		10-Tirtop	21-Yoncalı	10-Günyurdu	21-Yoncalı
		11-Karaburun		11-Karaburun	

Tablo 6'dan görülebileceği üzere, Bulanık ilçesi Merkez bucağında 21 adet köy bulunmaktadır. Bu köyler içerisinde 15 adet köyün ismi değiştirilmişken; 5 köyün ismi aynı kalmıştır. Merkez bucağında isimleri değiştirilmeyen köyler şunlardır: Kotanlı, Mescitli, Rüstemgedik, Söğütlü, Sultanlı ve Yoncalı⁸⁵. Söz konusu veriler, 1960 yılı itibarıyla Muş'ta isimleri en az değiştirilen bucaklardan birisinin Bulanık Merkez bucağının olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Bulanık'ın bir diğer bucağı Camili bucağıdır. Camili'nin en önemli özelliği ismi değiştirilen yerlerden birisi olmasıdır. Muş'ta Kafkas göçmenlerinin yerleştirildiği alanlardan birisi olan Camili'nin⁸⁶ (Bulanık'ın eski adı olan Liz, Cumalı bucağının merkezi olan Erentepe için de kullanılmaktadır) çok sayıda yerleşim yerinin ismi değiştirilmiştir. Yukarıda ifade edildiği gibi sadece köylerin isimleri değiştirilmemiş; aynı zamanda bucağın adı değiştirilmiştir. Önceleri Liz olan bucağın adı 1960 itibarıyla Bulanık olarak yeniden düzenlenmiştir. Söz konusu değişimler, 7 numaralı tabloda gösterildiği gibidir:

⁸⁵ TCBİGM, 21 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, s.438.

⁸⁶ Kemal Kıranşan ve Taner Şengün, Bulanık-Malazgirt Havzası'nın (Muş) Hidrografik Özellikleri, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7/14 (2017), s. 150.

Tablo 7

Bulanık İlçesi Camili Bucağında İsimleri Değiştirilen Köyler

İlçe	Bucak	Köyün Eski Adı		Köyün Yeni Adı	
BULANIK	Camili Bucağı	1-Erentepe	11-Gülçimen	1-Erentepe	11-Gülçimen
		2-Abdalbayazıt	12-Adgon	2-Abdalbayazıt	12-Günbatmaz
		3-Mollakorik	13-Hoşgeldi	3-Akçaarmut	13-Hoşgeldi
		4-Arı	14-Mollakent	4-Arı	14-Mollakent
		5-Dalikler	15-Pürkaşen	5-Aşağıbüklü	15-Oğlakkaya
		6-Kasinipi	16-Şeyhveli	6-Büngüldek	16-Okçular
		7-Gebolan	17-Kopo	7-Cankurtaran	17-Olurdere
		8-Hasangören	18-Neynik	8-Çataklı	18-Uzgörür
		9-Koğak	19-Piyong	9-Dokuzpınar	19-Yemişen
		10-Abri	20-Somerşeyh	10-Esenlik	20-Yokuşbaşı

Yukarıda izah edildiği üzere Bulanık'ın eski ismi olan Liz, Camili bucağının merkezi olan Erentepe için de kullanılmıştır. Cumalı bucağında Erentepe olmak üzere beş adet köyün adı değiştirilmemiştir. Erentepe dışında isimleri değiştirilmeyen diğer köyler şunlardır: Abdalbayazıt, Arı, Hoşgeldi ve Mollakent. Bu arada 20 adet köy bulunan Cumalı bucağında 15 köyün adı değiştirilmiştir. Söz konusu durum, Cumalı'da çok sayıda yerleşim yerinin adının değiştirildiğini ortaya çıkarmaktadır.

Bulanık ilçesinin yerleşim yeri sayısı bakımından en büyük bucağı Karaağıl'dır. Merkez bucağında 21 ve Cumalı bucağında 20 adet köy bulunmasına rağmen; Karaağıl'da 22 adet köy bulunmaktadır⁸⁷. 2000 yılına kadar bucak olan Karaağıl, çok fazla göç vermesinden dolayı köye dönüştürülmüştür⁸⁸. Karaağıl bucağında isimleri değiştirilen ve değiştirilmeyen köyler, 8 numaralı tabloda gösterildiği şekildedir:

⁸⁷ TCBİGM, 21 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, s.438.

⁸⁸ Esen Durmuş ve İskender Dölek, Muş İlinde Yerleşme Tiplerinin Coğrafi Dağılışı, s. 267.

Tablo 8

Bulanık İlçesi Karaağıl Bucağında İsimleri Değiştirilen Köyler

İlçe	Bucak	Köyün Eski Adı		Köyün Yeni Adı	
BULANIK	Karaağıl Bucağı	1-Karaağıl	12-Bitlu	1-Karaağıl	12-Köprüyolu
		2-Şirvanşeyh	13-Simo	2-Adıvar	13-Kurganlı
		3-Şirazlar	14-Alikültek	3-Akçakaynak	14-Meşeci
		4-Altınoluk	15-Memanlı	4-Tırçonk	15-Samanyolu
		5-Arincik	16-Hamzaşeyh	5-Bostancılar	16-Sarıpınar
		6-Memanlımihici	17-Niftik	6-Değirmensuyu	17-Seçme
		7-Akrak	18-İndiris	7-Demirkapı	18-Sarıdere
		8-Şahbarat	19-Satırlar	8-Doğantepe	19-Satırlar
		9-Aliboncu	20-Şehitveren	9-Eskiyol	20-Şehitveren
		10-Karacaviran	21-Masalla	10-Karacaören	21-Toklular
		11-Hirgiz	22-Muradibey	11-Koyunağılı	22-Yazbaşı

Karaağıl bucağı en fazla yerleşim yerine sahip olduğu gibi, en fazla ismi değiştirilen köyler de burada bulunmaktadır. 22 köyün yer aldığı Karaağıl bucağında 19 adet köyün adı değiştirilmiş iken; isimleri değiştirilmeyen köy sayısı sadece üçtür. İsimleri değiştirilmeyen köyler şunlardır: Karaağıl, Satırlar ve Şehitveren⁸⁹. Bu durum, bucağın merkez köyü olan Karaağıl ve diğer iki köy dışında bütün köy isimlerinin değiştirildiğini ortaya koymaktadır.

2.3. Malazgirt İlçesinde İsimleri Değiştirilen Köyler

Muş'un en fazla bilinen ilçelerinden birisi "Yukarı Murat-Van Bölümü" içinde ve bu bölümün de orta kesiminde yer almaktadır⁹⁰. Malazgirt ilçesinde dört adet bucak bulunmaktadır. Söz konusu bucaklar şunlardır: Merkez, Aktuzla, Karahasan ve Nurettin'dir. Bu bucaklarda toplamda 60 adet köy bulunmaktadır. Bu bucaklardan birisi olan Merkez bucağında isimleri değiştirilen ve değiştirilmeyen köyler 9 numaralı tabloda gösterilmiştir:

⁸⁹ TCBİGM, 21 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, s.438.

⁹⁰ M. Taner Şengün ve Kemal Kırışan, Bulanık-Malazgirt(Muş) Havzası'nın İklim Özellikleri, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6/6 (2012), s. 22.

Tablo 9

Malazgirt İlçesi Merkez Bucağında İsimleri Değiştirilen Köyler

İlçe	Bucak	Köyün Eski Adı		Köyün Yeni Adı	
MALAZGİRT	Merkez Bucacı	1-Alyar	9-Tendürek	1-Alyar	9-Hasretpınar
		2-Piranmasıyan	10-Karakaya	2-Aradere	10-Karakaya
		3-Aynalıhoca	11-Mezraa	3-Aynalıhoca	11-Mezraa
		4-Harabakasımlı	12-Mollabaki	4-Başçatak	12-Mollabaki
		5-Bostankaya	13-Bani	5-Bostankaya	13-Muratkolı
		6-Derik	14-Okçuhan	6-Çayırđere	14-Okçuhan
		7-Dolabaş	15-Hasunhan	7-Dolabaş	15-Tatlıca
		8-Hanoğlu		8-Hanoğlu	

1960 yılı itibarıyla Muş'un bucaklarının çoğunda köylerin büyük bir bölümünün isimleri değiştirilmişken; Malazgirt Merkez bucağında köylerin yarısından fazlasının isimleri aynı kalmıştır. Bu bağlamda, 15 köy bulunan Merkez bucağında Alyar, Aynalıhoca, Bostankaya, Dolabaş, Hanoğlu, Karakaya, Mezraa ve Okçuhan köylerinin isimleri aynı kalmıştır⁹¹. Ancak buraya bağlı 7 adet köyün ismi aynı kalmıştır.

Muş ili Malazgirt ilçesi Aktuzla bucağına bağlı 23 adet köy bulunmaktadır. Bu köylerden isimleri değiştirilen ve değiştirilmeyen köylerle ilgili bilgiler 10 numaralı tabloda gösterildiğı şekildedir⁹²:

⁹¹ TCBİGM, 21 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, s.439.

⁹² TCBİGM, 21 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, s.439.

Tablo 10

Malazgirt İlçesi Aktuzla Bucağında İsimleri Değiştirilen Köyler

İlçe	Bucak	Köyün Eski Adı		Köyün Yeni Adı	
MALAZGİRT	Aktuzla Bucağı	1-Aktuzla	13-Morhan	1-Aktuzla	13-Karıncalı
		2-Bastım	14-Kazgöl	2-Bademözü	14-Kazgöl
		3-Roşkan	15-Kuruca	3-Balkaya	15-Kuruca
		4-Miro	16-Mezregevrik	4-Beypınar	16- <u>Mezregevrik</u>
		5-Boyçapkın	17-Mollaali	5- <u>Boyçapkın</u>	17- <u>Mollaali</u>
		6-Zikreç	18-Nazi	6-Çiçekveren	18-Sırtüzü
		7-Azo	19-Fışvan	7-Erence	19-Tıkızlı
		8- <u>Fenek</u>	20-Feyat	8- <u>Fenek</u>	20-Ulusu
		9-Hitik	21-Velekör	9-Güzelbaba	21-Uyanık
		10-Torakan	22-Sivo	10-İyikomşu	22-Yolgözler
		11-Kadı	23-Malbant	11-Kadı	23-Yurtseven
		12-Hassı		12-Karakoç	

Tablo 10'un verilerinden anlaşılabacağı üzere 23 adet köy bulunan Aktuzla bucağında 15 adet köyün ismi değiştirilmişken; 8 adet köyün adı değiştirilmiştir. Aktuzla'da isimleri değiştirilen köyler sırasıyla şunlardır: Aktuzla, Boyçapkın, Fenek, Kadı, Kazgöl, Kuruca, Mezregevrik ve Mollaali. Burada dikkat çeken şey ise, bucağın asıl merkez köyü olan Aktuzla'nın da adının aynı olarak kalmasıdır.

Günümüzde Malazgirt ilçesine bağlı bir köy olan Karahasan, 1960'lı yıllarda bucaktır⁹³. 1960 yılında bucak olan Karahasan'a bağlı 16 adet köy bulunmaktadır. Söz konusu köylerden büyük bir kısmının isimleri değiştirilmiştir. 11 numaralı tabloda Karahasan'da isimleri değiştirilen ve değiştirilmeyen köyler verilmiştir.

⁹³ Murat Yılmaz, Malazgirt İlçesi'nin (Muş) Nüfus Coğrafyası, *Turkish Studies Dergisi*, 11/2 (2016), s. 1385.

Tablo 11

Malazgirt İlçesi Karahasan Bucağında İsimleri Değiştirilen Köyler

İlçe	Bucak	Köyün Eski Adı		Köyün Yeni Adı	
MALAZGIRT	Karahasan Bucacı	1-Şebboy	9-Mağalcık	1-Adaksu	9- <u>Mağalcık</u>
		2-Akveran	10-Molladerman	2-Akören	10- <u>Molladerman</u>
		3-Demyon	11-Yekmal	3-Boyundere	11-Odaköy
		4-Harabasor	12-Oğuzhan	4-Gülkoru	12-Oğuzhan
		5-Karaali	13-Örenşar	5- Karaali	13-Harabeşehir
		6-Karahasan	14-Sarıdavut	6- Karahasan	14- <u>Sarıdavut</u>
		7-Kızılyusuf	15-Tatargazi	7- <u>Kızılyusuf</u>	15- <u>Tatargazi</u>
		8-Abdo	16-Yaramış	8-Kulcak	16- Yaramış

Tablo 11'in verilerinden görülebileceği üzere 16 adet yerleşim yeri bulunan Karahasan'da köylerin yarısının isimleri değiştirilmiştir. Köylerin yarısının ise isimleri değiştirilmemiştir. İsimleri değiştirilen köyler şunlardır: Karaali, Karahasan, Kızılyusuf, Mağalcık, Molladerman, Oğuzhan, Sarıdavut ve Tatargazi. İsimleri değiştirilen köyler arasında adı geçen bucağın merkez köyü olan Şebboy köyünün de adı değiştirilmiş ve Adaksu yapılmıştır.

Malazgirt ilçesine bağlı bucaklardan birisi de Nurettin'dir. Nurettin bucağında da Karahasan bucağında olduğu gibi 16 adet yerleşim yeri bulunmaktadır. 1960 yılı itibarıyla söz konusu yerleşim yerleri içerisinde isimleri değiştirilen ve değiştirilmeyenler aşağıda verilen 12 numaralı tabloda gösterildiği şekildedir⁹⁴:

⁹⁴ TCBİGM, 21 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, s.440.

Tablo 12

Malazgirt İlçesi Nurettin Bucuğunda İsimleri Değiştirilen Köyler

İlçe	Bucak	Köyün Eski Adı		Köyün Yeni Adı	
MALAZGİRT	Nurettin Bucuğu	1-Düğük	9-Kıranlık	1-Konakkuran	9-Gölağılı
		2-Saitkomu	10-Kanikörk	2-Akalan	10-Hancağız
		3-Alialkan	11-Hasanpaşa	3- <u>Alialkan</u>	11-Hasanpaşa
		4-Kasmiriza	12-Kılıççı	4-Arslankaya	12--Kılıççı
		5-Aşağıkıcık	13-Ağaközü	5- <u>Aşağıkıcık</u>	13-Koçali
		6-Bahçe	14-Alıkan	6-Bahçe	14-Laladağı
		7-Hanık	15-Nurettin	7-Dirimpınar	15-Nurettin
		8-Kütkan	16-Yukarıkıcık	8-Doğantaş	16- <u>Yukarıkıcık</u>

Tablo 12'nin verilerinden görülebileceği üzere 16 adet köy bulunan Nurettin'de 7 adet köyün ismi değiştirilmişken; 11 adet yerleşim yerinin ismi aynen kalmıştır. Nurettin bucağında isimleri değiştirilen köyler sırasıyla şunlardır: Alıkan, Aşağıkıcık, Bahçe, Hasanpaşa, Kılıççı, Nurettin ve Yukarıkıcık. Burada dikkat çeken şey ise bucağın merkez köyü olan Nurettin köyünün de isminin aynı kalmış olmasıdır.

2.3. Varto İlçesinde İsimleri Değiştirilen Köyler

Muş'un önemli ilçelerinden birisi olan Varto'nun büyük bir tarihsel geçmişi bulunmaktadır. Varto'nun 1914 yılına kadar beşte dördü Türk ve beşte biri Ermenilerle meskundu⁹⁵. Cumhuriyet döneminde durum değişmiş ve nahiye olan Varto, ilçe yapılmış ve burada sadece Müslüman nüfus kalmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 1960 yılında Varto'da üç adet bucak bulunmaktadır. Söz konusu bucaklar şunlardır: Merkez, Karaköy ve Üstükıran. Bucaklara bağlı köylerin büyük bir kısmının isimleri değiştirilmiştir. Bu arada ilçenin kendi adı da değiştirilmiştir. Gümgüm olan ilçenin adı Varto olarak değiştirilmiştir. Bu bağlamda, Merkez ilçesine bağlı olan köylerden isimleri değiştirilen ve değiştirilmeyenler 13 numaralı tabloda gösterildiği şekildedir:

⁹⁵ M. Şerif Fırat, *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1961, s. 47.

Tablo 13

Varto İlçesi Merkez Bucağında İsimleri Değiştirilen Köyler

İlçe	Bucak	Köyün Eski Adı		Köyün Yeni Adı	
VARTO	Merkez Bucağı	1-Zaîşeyh	25-Bazikan	1-Acarkent	25-Kaynarca
		2-Halefan	26-Zilkomu	2-Ağaçaltı	26-Koçyatağı
		3-Seferek	27-Leylek	3-Ağaçkorur	27-Leylek
		4-Aşağıalagöz	28-Sultanşen	4-Aşağıalagöz	28-Okaklı
		5-Aşağıhacıbey	29-Kovik	5-Aşağıhacıbey	29-Oğlakçı
		6-Kalçık	30-Diyadin	6-Aydınpınar	30-Ölçekli
		7-Çalbuhr	31-Karasevit	7-Başıçı	31-Özenç
		8-Baltaş	32-Tapak	8-Baltaş	32-Sağlıcak
		9-Başkent	33-Karkarut	9-Başkent	33-Sazlıca
		10-Kirs	34-Keçan	10-Boylu	34-Seki
		11-Rındalı	35-İnak	11-Buzlugöze	35-Sırasöğütler
		12-Mişko	36-Hoşan	12-Çaltalı	36-Sönmez
		13-Gündemir	37-Taşçı	13-Çayçatı	37-Taşçı
		14-Mergemist	38-Harabeyakuş	14-Çayırıolu	38-Taşdıbek
		15-Kestemert	39-Gülükler	15-Çobandağı	39-Taşlıyaka
		16-Gomagergo	40-Tepeköy	16-Dallöz	40-Tepeköy
		17-Segiran	41-Çerkesaynan	17-Diktepel	41-Ulusırt
		18-Kurcik	42-Köşkar	18-Görgü	42-Yarlusu
		19-Habiban	43-Müzran	19-Haksever	43-Yayıklı
		20-Dodan	44-Derikvarto	20-İlbey	44-Yedikvak
		21-Karameşe	45-Yılanlı	21-Karameşe	45-Yılanlı
		22-Kunaf	46-Yukarıalagöz	22-Kayadelen	46-Yukarıalagöz
		23-Zirink	47-Yukarıhacıbey	23-Kayalık	47-Yukarıhacıbey
		24-Kimsoran	48-Zorabat	24-Kaygıntaş	48-Zorabat

48 adet köy bulunan Merkez bucağında 36 adet köyün adı değiştirilmiştir. Bu da Merkez bucağında bulunan köylerin % 25'inin adının değiştirildiğini ortaya çıkarmaktadır. Burada 12 adet köyün ise ismi aynı kalmıştır. İsimleri değiştirilmeyen köyler şunlardır: Aşağıalagöz, Aşağıhacıbey, Karameşe, Leylek, Taşçı, Tepeköy, Yılanlı, Yukarıalagöz, Yukarıhacıbey ve Zorabat⁹⁶.

Varto'ya bağlı Karaköy bucağı, Osmanlı döneminden itibaren nahiye ya da kasabadır⁹⁷. Bu da Karaköy'ün çok uzun zamandan beri yerleşim yeri ve idari

⁹⁶ TCBİGM, 21 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, s.440.

⁹⁷ Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivi Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017, s. 588.

birim olduğunu ortaya çıkarmaktadır. 1960 yılı verilerinden Karaköy’de çok sayıda köyün adı değiştirilmiştir. Karaköy bucağında isimleri değiştirilen köy isimleri aşağıda verilen 14 numaralı tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 14

Varto İlçesi Karaköy Bucağında İsimleri Değiştirilen Köyler

İlçe	Bucak	Köyün Eski Adı		Köyün Yeni Adı	
VARTO	Karaköy Bucacı	1-Kıranlık	11-Karaköy	1-Omcacı	11-Karaköy
		2-Darabianer	12-Karapungal	2-Akçatepe	12-Karapınar
		3-Serçük	13-Aşağıhınzır	3-Almaçık	13-Kayalıdere
		4-Dırbın	14-Yukarıhınzır	4-Çayönü	14-Kayalıkale
		5-Nefsianır	15-Darikanır	5-Değerli	15-Kumkuyu
		6-Sarınc	16-Yekmal	6-Dönertaş	16-Kuşluk
		7-Lolonaynan	17-Yekmal	7-Durucabulak	17-Sanlıca
		8-Avris	18-İskender	8-Erdoğan	18-Ünaldı
		9-Kakır	19-Viranç	9-Gelintaşı	19-Yeşilpınar
		10-Şeyhpir	20-İspehan	17-Sip	20-Yurttutan

Tablo 14’ün verilerinden açık bir biçimde görülebileceği üzere Karaköy’ün kendi dışında bütün köy isimleri değiştirilmiştir. Diğer bucaklarda da çok sayıda köylerin isimleri değiştirildiği halde, isimleri değiştirilmeyen köyler de bulunmaktadır⁹⁸. Ancak 20 adet köy bulunan Karaköy bucağında ismi değiştirilmeyen hiçbir köy bırakılmamış ve her köye yeni bir isim verilmiştir.

Varto’nun alan bakımından ikinci büyük nahiyesi Üstükran’dır. Bitlis Salnamelerinde Cumhuriyet döneminden Bitlis’e bağlı bir kaza olan Muş’un nahiyyelerinden birisi Üstükran’dır. Yani Üstükran Osmanlılar döneminden 1960 yılına kadar nahiye yani bucak olarak kalmıştır⁹⁹. 1960 yılı itibarıyla Üstükran’da isimleri değiştirilen ya da değiştirilmeyen köyler 15 numaralı tabloda gösterildiği şekildedir:

⁹⁸ TCBİGM, 21 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, s.440.

⁹⁹ Eralp Yaşar Azap, *Bitlis Salnameleri (Devlet- Vilayet-Maarif)*, İstanbul: BETAV Yayınları, 2017, s. 29.

Tablo 15

Varto İlçesi Üstükran Bucasında İsimleri Değiştirilen Köyler

İlçe	Bucak	Köyün Eski Adı		Köyün Yeni Adı	
VARTO	Üstükran Bucacı	1-Büyüküstücran	12-Rakasan	1-Çaylar	12-İçmeler
		2-Talan	13-Civarikler	2-Ağaçlı	13-Kartaldere
		3-Mengel	14-Kasıman	3-Alabalık	14-Köprücük
		4-Danzik	15-Hamük	4-Armutkaşı	15-Küçüktepe
		5-Müskan	16-Ömeran	5-Beşikkaya	16-Onpınar
		6-Harik	17-Karagiviç	6-Çalidere	17-Özkonak
		7-Canasaran	18-Şaman	7-Dağcılar	18-Taşlıyayla
		8-Sofyan	19-Bodun	8-Doğanca	19-Teknedüzü
		9-Haşhaş	20-Şorik	9-Eryurdu	20-Tuzlu
		10-Kürük	21-Küçüküstücran	10-Gölyayla	21-Uçbulak
		11-Zengel	22-Çorşan	11-Güzeldere	22-Yeşildal

Tablo 15'ten de çok açık bir biçimde görülebileceği üzere, Üstükran'da isimleri değiştirilmeyen hiçbir köy kalmamıştır. Esasında Varto'nun Merkez bucağı dışında bulunan Karaköy ve Üstükran bucaklarında yer alan 42 köyün tamamının adı değiştirilmiş ve söz konusu köylerin tamamına yeni isimler verilmiştir. Söz konusu durum, 1960 yılı itibarıyla Muş'ta yapılan en büyük idari düzenlemenin yerleşim birimlerinin adlarının değiştirilmesi olduğunu açık bir biçimde ortaya çıkarmaktadır.

3. 1960'tan Sonra Muş'ta Yapılan İdari Düzenlemeler

1961'de Muş ile Erzurum illeri arasında yeniden bir idari hudut düzenlemesi yapılmıştır. 8 Mayıs 1961'de Erzurum ili Tekman ilçesi Gökoğlan bucağına bağlı olan Aşağıbostok ve Hınıs Hamzan köyleri ile Muş ili Varto ilçesi Üstükran bucağına bağlı Üstükran, Haşhaş ve Müskan köyleri arasındaki hudutlar yeniden belirlenmiştir. Bu kapsamda, yeni sınır Koh Tepesi, Kazan Gölü, Kazan Deresi, Koç Ağıl Tepesi, Aşağı Berko Tepesi ve buralardaki alanlar yeni sınırın olduğu alanlar olarak belirlenmiştir¹⁰⁰. Bu düzenlemeden sonra 11 Ağustos 1961'de Bingöl Solhan ilçesine bağlı olan Asmaköyü (Perho) ile Muş ili Merkez ilçesi Ziyaret bucağına bağlı Ulukaya (Oruh) köyleri arasında coğrafi sınır düzenlemesi yapılmıştır. Muş ile Bingöl arasındaki sınır anlaşmazlığı, adı geçen köyler arasındaki düzenlemeyle ortadan kaldırılmıştır¹⁰¹. Aynı şekilde 1962 tarihinde Muş'un kendi idari birimleri arasında da değişiklikler yapılmıştır. Bu

¹⁰⁰ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 285.11.9.

¹⁰¹ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 286.20.11.

kapsamda, 24 Kasım 1962’de Merkezi ilçesi Ziyaret bucağına bağlı olan Konukbekler (Anzar), Dağarası (Bağlımelik), Savaşçılar (Geziyan) ve Ağartı (Sağak) köyleri Varto ilçesi Merkez bucağına bağlı olan Aşağıhacıbey, İlbey (Dodan), Ocaklı (Sultanşen) ve Yukarıbey köyleri arasında düzenleme yapılmıştır¹⁰².

1963 yılında Muş’ta hem vali hem de belediye başkanı değişmiştir. Bu doğrultuda, 1963 yılında yapılan Belediye Meclisi Seçimleri neticesinde Muş Belediye Başkanı değişmiştir. Aynı şekilde Muş valisi de değişmiştir. 1963 yılına kadar Muş Valiliği görevini yapan Ahmet Gümüşlü’nün yerine 15 Kasım 1963’te Ertuğrul Süer atanmıştır¹⁰³. Daha sonra 1964 ile 1966 yılları arasında Muş Valiliğine Etem Recep Boysan ile Mustafa Uygur adlı valiler atanmışlardır.

1965 yılı itibarıyla Merkez, Bulanık, Malazgirt ve Varto olmak üzere 4 adet ilçe bulunan Muş’ta toplam köy sayısı 343’tür. Söz konusu sayısal veriler 1955’ten 1965’e geçen 10 yıllık süre içerisinde Muş’un hem coğrafi sınırın büyüklüğünde hem de yerleşim yerinin sayısında değişme olduğunu ortaya çıkarmaktadır¹⁰⁴. 1955’te 8.116 km² olan Muş’un coğrafi sınırı 8.196 km²’ye çıkmıştır. Ancak Muş’un 364 olan köy sayısı da 343’e düşmüştür. Bunun temel sebebi hem vilâyetler arasında hem de Muş’un kendi idari birimleri arasında yapılan idari hudut düzenlemeleridir.

Deprem, sel, heyelan vs. gibi coğrafi olaylardan dolayı vilâyetlerde çeşitli düzenlemeler yapılabilir. Yani doğal afetlerden dolayı yerleşim yerlerinin yerleri değiştirilebilir¹⁰⁵. Bu bağlamda, Varto ilçesinde 1966’da meydana gelen depremden dolayı Kuşluk köyü büyük bir zarar görmüş ve yerleşim yeri olma özelliğini kaybetmiş ve adı geçen köyde ikamet eden aileler aynı ilçeye bağlı olan Dönertaş, Gelintaş, Göltepe ve Tepeköy isimli köylere yerleştirilmişlerdir¹⁰⁶. Söz konusu durum, bir doğal afet olan depremden dolayı Kuşluk köyünün ne derecede zarar gördüğünü ve bundan dolayı da yerleşim yeri olma özelliğinin büyük ölçüde ortadan kaldığını göstermektedir.

Bilindiği üzere vilâyetlerde ihtiyaçlar doğrultusunda yeni idari birimler kurulabilmektedir. Bunlar arasında herhangi bir yerde belediye teşkilatının kurulması önemli bir yer tutmaktadır. Esasında tarihsel süreçteki gelişmelere

¹⁰² BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 294.32.11.

¹⁰³ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 174.57.12.

¹⁰⁴ Başbakanlık İstatistik Devlet Enstitüsü, *24 Ekim 1965 Genel Nüfus Sayımı*, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1968, s. 492-498.

¹⁰⁵ İlker Yiğit, İskândaki Kararsızlık: Doğal Afetler Ve Kaybolan Yerleşmeler (XVI-XX. Yüzyıl Manisa-Konya Çevresi Örneği, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 26, (2017), s. 329.

¹⁰⁶ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 199.64.20.

bakıldığında belediyecilik anlayışının geliştirilmeye çalışıldığı görülmektedir¹⁰⁷. İhtiyaçlar ve talepler doğrultusunda Muş'ta da yeni belediye teşkilatlarının kurulduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Muş ili Merkez ilçesine bağlı olan Hasköy isimli köyde belediye kurulması, Danıştay Genel Kurulu'nun 9 Ekim 1967 tarihli kararıyla kabul edilmiştir¹⁰⁸. Bu durumun Hasköy için son derece olumlu bir durum olarak değerlendirilmesi gerekir. Önceleri belediye işleri Merkez Belediye Başkanlığı tarafından yürütülen Hasköy'de bu tarihten itibaren kendi belediyesi tarafından yürütülmeye başlanacaktır. Bu da, buradaki belediye hizmetlerinin daha hızlı yürütüleceği anlamına gelir şeklinde değerlendirilmektedir.

Bitlis ve Muş vilâyetleri birbirilerine komşu oldukları için her ikisi arasında çeşitli tarihlerde idari hudut düzenlemeleri yapılmıştır. Önceki yıllarda olduğu gibi 1968'de her iki vilâyetin köyleri arasında sınır değişiklikleri yapılmıştır. Bu bağlamda, 3 Eylül 1968 tarihinde Bitlis ili Ahlat ilçesi Ovakişla bucağına bağlı olan Alakır (Kuçtiyan) köyü ile Muş ili Merkez ilçesi Korkut bucağına bağlı Çınardı (Pizongan) köyünün sınırları yeniden düzenlenmiştir¹⁰⁹. Bu düzenlemeden sonra 20 Mayıs 1969'da Merkez ilçesi Mercimekkale (Sakavi) bucağına bağlı Sudurağı köyü ile Varto ilçesi Merkez bucağına bağlı olan Ulusırt ve Tepeköy arasında yeniden düzenleme yapılmıştır¹¹⁰.

1968 yılında Muş Valiliğine atanan kişi Mehmet Vefik Kitapçığıl'dır. Onun valilik dönemi olan 1970 yılı itibarıyla Muş'ta bulunan ilçeler Merkez, Bulanık, Malazgirt ve Varto'dur. Merkez ilçesinde bulunan bucaklar Merkez, Kızılaçağ, Korkut, Mercimekkale ve Yaygın; Bulanık ilçesinde bulunan Merkez, Eretepe ve Karaağıl bucakları; Malazgirt ilçesinde bulunan Merkez, Aktuzlu, Karahasan ve Nurettin bucakları ve son olarak da Varto ilçesinde Merkez, Çaylar ve Karaköy bucakları bulunmaktadır¹¹¹. Bu veriler, 1970 yılında Muş'ta 13 adet bucağın yer aldığını ortaya çıkarmaktadır.

1973 yılında Muş vilâyeti genelinde idari düzenleme bağlamında iki çalışmanın olduğu görülmektedir. Bunlardan birisi Muş ile Diyarbakır arasında idari hudut düzenlemesi iken; diğeri de doğal afetlerden dolayı zarar gören bir yerleşim yerinin değiştirilmesidir. Bu doğrultuda, 22 Nisan 1973 tarihinde Diyarbakır'ın Kulp ilçesi Merkez bucağına bağlı Alaca (Nederan) köyü ile Muş ili Merkez ilçesi Merkez bucağına bağlı olan Arıköy (Gelialliyan) arasında idari hudut değişikliği

¹⁰⁷ Ahmet Güven ve Battal Dülger, Osmanlı'dan Günümüze Yerel Hizmet Sunan Klasik Kurumların Dönüşümü, *Enderun Dergisi*, 1/1, (2017), s. 51.

¹⁰⁸ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 331.46.12.

¹⁰⁹ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 338.34.5.

¹¹⁰ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 344.21.14.

¹¹¹ Başbakanlık İstatistik Devlet Enstitüsü, 25 Ekim 1970 Genel Nüfus Sayımı, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1973, s. 449-455.

yapılmıştır. Bu kapsamda, Muş ili Merkez ilçesi Merkez bucağına bağlı Arıköy bölgesindeki iki vilâyet arası sınır anlaşmazlığını çözmek amacıyla gerekli inceleme yapılmıştır. Muş ve Diyarbakır Valiliği tarafından yapılan çalışmalar neticesinde köyler arasında yeniden sınır düzenlemesi yapılarak mevcut anlaşmazlık ortadan kaldırılmıştır¹¹². Bu düzenlemeden sonra 27 Kasım 1973'te tarihinde Muş ili Merkez ilçesi İnardı köyünün yeri değiştirilmiştir. Bunun sebebi İnardı köyünde yaşanan heyelan ve çığ felaketidir. Söz konusu büyük doğal afetten dolayı İnardı köyünde yaşanan heyelan ve çığ felaketinden dolayı burada yaşayan insanlar 1966 depremi sonrası oluşturulan Zafer (Kültür) mahallesindeki kalıcı konutlara yerleştirilmişlerdir¹¹³. Söz konusu durum, doğal afetlerin yerleşim birimleri üzerinde ne derecede etkili olduğunu bir kez daha ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye'de mülki idare sınırlarının tespiti ve tayininde bazı hususlar dikkate alınmaktadır¹¹⁴. Bu hususlardan birisi yerleşim birimleri arasında ortaya çıkan sınır anlaşmazlıklarıdır. Bu kapsamda, Erzurum ili Hınıs ilçesi Halilçavuş bucağına bağlı Divanhüseyin köyü ile Muş ili Varto ilçesi Merkez bucağına bağlı Görgü köyü bölgesinde sınır anlaşmazlığı iki köy arasında yeniden sınır düzenlemesi çözüme kavuşturulmuştur¹¹⁵. Aynı durumdan dolayı Muş ile Bitlis vilâyetleri arasındaki idari sınır anlaşmazlığı çözülmüştür. Bu doğrultuda, 10 Şubat 1975 tarihinde Bitlis ili Ahlat ilçesi Ovakişla bucağına bağlı olan Alakır (Kustiyan) köyü ile Muş ili Korkut ilçesi Merkez bucağına bağlı olan Çınarardı köyleri arasındaki sınır düzenlemesi yeniden yapılmıştır¹¹⁶. Yukarıdaki bilgilerden de görülebileceği üzere, Alakır ile Çınarardı köyleri arasında 1968 yılında da idari hudut düzenlemeleri yapılmıştı. Aynı şekilde 7 yıl sonra 1975 yılında yeniden iki köy arasında sınır anlaşmazlığı ortaya çıkmış ve bu sınır anlaşmazlığı çözülmek zorunda kalmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu'ndan alınan veriler bağlamında Muş'ta 1970 ve 1975'te birtakım düzenlemeler olduğu görülmektedir. Muş ili Merkez ilçesine bağlı Merkez bucağında 1970 yılında 40 köy var iken; bu sayı 41'e yükselmiştir. Bunun sebebi Merkez bucağında Karakütük adında yeni bir köyün oluşturulmasıdır. 1975 yılında Mercimekkale bucağının ise 32 olan köy sayısı 31'e düşmüştür. Bunun sebebi ise 1970 yılında köy olan Yazla'nın köy statüsünün ortadan kaldırılmasıdır. Varto ilçesine bağlı Merkez bucağının da 46

¹¹² BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 391.33.1.

¹¹³ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 308.96.15.

¹¹⁴ Hulusi Kargale, Mülki İdare Sınırlarının Belirlenmesi ile İlgili Kuramsal Yaklaşımlar ve Türkiye'deki Geçerli Uygulamalar, *Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, VII. Coğrafya Sempozyumu 18-19 Ekim 2012, Bildiriler Kitabı*, s. 96.

¹¹⁵ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 398.9.10.

¹¹⁶ BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 408.6.7.

olan köy sayısı 45'e düşmüştür. Bunun nedeni ise 1970 yılında Taşlıyaka köyünün 1975 yılında köy özelliğinin ortadan kaldırılmasıdır. Bunun gibi adı geçen ilçenin diğer bucağı olan Karaköy bucağının ise 18 olan köy sayısı 1 artarak 19'a yükselmiştir. Karaköy bucağına eklenen yeni köyün adı Yurttutan köyüdür¹¹⁷. Söz konusu durum, Muş'ta yapılan idari düzenlemelerle bazı köylerin köy statülerinin ortadan kaldırılarak mahalle haline getirildiğini, nüfusları azalmasından dolayı bazı köylerin birleştirildiğini ve bazı mahallerinin de köy haline getirildiğini ortaya çıkarmaktadır.

Yukarıda izah edildiği gibi doğal afetlerden dolayı yerleşim birimlerinin yapıları üzerinde birtakım düzenlemeler yapılabilmektedir. Muş'ta tarihin bazı dönemlerinde meydana gelen bazı doğal afetler, söz konusu durumların yapılmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda, 1979 yılında Muş'ta bazı alanlar afete maruz bölgeler sınıfına alınmıştır. 17 Aralık 1979 tarihinde yer kayması olayından dolayı Muş ili Merkez ilçesi Merkez bucağına bağlı olan Ilıca (Germav) adlı köye bağlı olan Kop mezrasının bazı bölümleri afete maruz bölge olarak kabul edilmiştir¹¹⁸.

SONUÇ

Doğu Anadolu Bölgesi'nin alan bakımından büyük vilâyetlerinden birisi olan Muş, tarih boyunca önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Muş, vilâyeti bu durumunu Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde de devam ettirmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk vilâyetlerinden birisi olmuştur. Ancak Muş'un vilâyet olan statüsü Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yaşanan bazı siyasi hadiselerden dolayı düşürülmüş ve Muş, Bitlis'e bağlı bir ilçe haline getirilmiştir. 1926'dan 1929'a kadar ilçe olarak kalan Muş, 1929 yılında yeniden vilâyet durumuna getirilmiş ve günümüzün bağımsız iki vilâyeti olan Bitlis ve Bingöl Muş'a bağlanmıştır. Böylece Muş, coğrafi alan bakımından çok büyük bir vilâyet durumuna getirilmiştir. Coğrafi alan bakımından bu kadar büyük bir vilâyet olan Muş'ta 1929'dan itibaren çok sayıda idari düzenleme ve değişiklikler yapılmıştır. Söz konusu düzenlemeler günümüze kadar da devam etmiştir.

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Bitlis ve Bingöl'ü içinde barındıran ve bu şekilde büyük bir vilâyet olan Muş'un bu durumu zaman içerisinde ihtiyaçlar ve Merkezi yönetimin çalışmalarıyla büyük bir değişikliğe uğramıştır. Öncelikle Muş'a bağlı olan Bitlis ve Bingöl bağımsız birer vilâyet duruma getirilmişlerdir. Böylece, Muş'un idari hudutları ciddi oranda küçülmüştür. Aynı şekilde Bitlis ve

¹¹⁷ Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 26 Ekim 1975 Genel Nüfus Sayımı, Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, 1977, s. 624-625; Başbakanlık İstatistik Devlet Enstitüsü, 25 Ekim 1970 Genel Nüfus Sayımı, s. 449-455.

¹¹⁸ BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 382.275.10.

Bingöl adlı vilâyetlere dönem içerisinde Muş'a bağlı bazı ilçe, nahiye ve köyler de bağlanmıştır. Bunlar da doğal olarak Muş'un idari sınırlarında daralmalara ortam hazırlamıştır. Yukarıda izah olunduğu üzere, bu değişikliklerin yapılmasındaki temel amaç ihtiyaçlar ve merkezi yönetimin talepleridir.

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden itibaren Muş'ta yeni idari birimler oluşturulmuştur. Bu bağlamda Muş'a bağlı yeni ilçe, nahiye, köy ya da mahalleler oluşturulmuştur. Bu durum kapsamında alan bakımından büyüyen nahiyelere başka birimler eklenerek bunlardan yeni ilçeler oluşturulmuş ya da bazı köylerde nüfusun artmasına bağlı olarak söz konusu köyler nahiye haline getirilmiştir. Bu durumun bazen tersi de olmuştur. Şöyle ki bazı nahiyeler köye dönüştürülerek söz konusu nahiyelerin nahiye statüsü ortadan kaldırılmıştır. Bazı dönemlerde de çeşitli nedenlerden dolayı birtakım köyler de başka köylerle bağlanarak köylülük statüsü kaldırılmış ya da daha küçük birim olan mahallelere dönüştürülmüşlerdir.

İdari düzenleme ve değişiklikler kapsamında Muş Belediye Başkanlığı'nın da yönetiminde birtakım değişiklikler olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1940 yılına kadar Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki çoğu vilâyet ve kazalara kayyum atanmış ve bu vilâyet ya da kazalar vali ve kaymakamlar tarafından yönetilmişlerdir. 1929 yılından 1940 yılına kadar Muş Belediye Başkanlığı Muş Valiliği uhdesinde yönetilmiş iken; kazalar da ilçe kaymakamlıkları uhdesinde bulunmuştur. Bu nedenle 1940 yılına kadar Muş'a ve bağlı kazalarına Belediye Başkanlığı ataması yapılmamıştır. Ancak 1940'tan sonra mevcut durum değişmiş ve yapılan Belediye Başkanlığı seçimleri sonucunda Muş ve ilçelerine ayrı ayrı belediye başkanları atanmışlardır. Bu arada tarihsel süreç içerisinde Muş'a bağlı yerleşim birimlerinde belediye teşkilatları da kurulmuştur. Böylece Muş vilâyeti bünyesinde belediye sayıları artış göstermiştir.

İdari hudut sınır düzenlemeleri içerisinde yapılan en çalışmalardan birisi birbirine komşu olan vilâyetler arasında yapılan değişikliklerdir. Bu kapsamda, çeşitli tarihlerde Muş ve Muş'a komşu olan Ağrı, Bitlis, Bingöl, Diyarbakır ve Erzurum vilâyetleri arasında yer alan köylerde yaşanan sınır anlaşmazlıkları yüzünden birtakım değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler neticesinde Muş'a bağlı olan köylerin bazıları adı geçen vilâyetlere bağlanmıştır. Bazen de komşu vilâyetlere bağlı olan köyler Muş'a bağlanmıştır. Bu düzenlemeler, doğal olarak Muş'un idari sınırlarında azalma ya da artmalara ortam hazırlamıştır. Aynı düzenlemeler Muş'a bağlı ilçeler arasında da yapılmıştır. Böylece ilçelerin de coğrafi sınırlarında birtakım değişimler olmuştur.

Türkiye'de uygulanan milliyetçilik politikaları bağlamında 1955'ten itibaren çok sayıda yerleşim yerinin adı değiştirilmiştir. Bilhassa Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinde bulunan ve Türkçe olmayan

binlerce yerin adı değiştirilmiştir. 1960'tan önce Muş genelindeki köylerin çok büyük bir kısmının adı Türkçe değildir. Yukarıda söylenen milliyetçilik politikalarından dolayı Muş'taki köylerin çok büyük bir kısmının adı değiştirilmiş ve köylere Türkçe isimler verilmiştir. Bu da, Cumhuriyet döneminde Muş'ta yapılan en önemli düzenlemeler arasında yer almaktadır.

KAYNAKÇA / REFERENCES

ARŞİV BELGELERİ

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ (BCA)

Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 1.8.11.
Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 3.24.8.
Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 7.28.14.
Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 12.61.10.
Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 9.15.10.
Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 12.76.17.
Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 13.15.10.
Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 17.2.9.
Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 2.18.1
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 55.12.13.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 60.38.9.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 69.10.13.
Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 29.46.13.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 71.18.20.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 79.21.8.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 79.25.4.
Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 40.74.8.
Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 38.59.8.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 77.12.1.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 86.11.11.
Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 44.30.5.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 101.4.8.92.
Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 92.100.16.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 144.2.3.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 157.34.11.
Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 94.24.14.
Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 153.14.17.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 154.16.5.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 165.1.15.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 181.7.12.
Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 119.51.18.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 244.11.1.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 244.10.10.

Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 250.14.15.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 254.43.19.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 261.44.14.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 258.22.8.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 285.11.9.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 286.20.11.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 294.32.11.
Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 199.64.20.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 331.46.12.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 338.34.5.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 344.21.14.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 398.9.10.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 408.6.7.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 391.33.1.
Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 308.96.15.
Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 382.275.10.
Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 55.50.16.
Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 75.49.1.
Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 101.17.15.
Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 108.37.19.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 185.29.21.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 113.34.4.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 114.46.18.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 218.37.19.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 231.11.12.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 255.2.3.
Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 267.30.4.
Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 174.57.12.

ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLERİ

- Aktaş, S. (2018). Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Muş ve Çevresi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8/15), 377-397.
- Aslan, S. (2019). *Muş İli ve Bağlı İlçelerde (Muş Merkez-Varto-Bulanık-Malazgirt-Korkut-Hasköy) Tarihi Mezar Taşları (Tespit-Transkript-Değerlendirme)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Azap, E.Y. (2017). *Bitlis Salnameleri (Devlet-Vilayet-Maarif)*. BETAV yayınları.
- Başbakanlık İstatistik Devlet Enstitüsü. (1963). *23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı*. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.

Cumhuriyet Döneminde Muş'un İdari Yapısında Yapılan Düzenlemeler (1927-1980)

- Başbakanlık İstatistik Devlet Enstitüsü. (1968). *24 Ekim 1965 Genel Nüfus Sayımı*. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Başbakanlık İstatistik Devlet Enstitüsü. (1971). *25 Ekim 1970 Genel Nüfus Sayımı*. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. (1977). *26 Ekim 1975 Genel Nüfus Sayımı*. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Baran, H. A. (2010). *Hasköy – Kızılağaç (Muş) Barit Yataklarının Kökeni*. Yayınlanmamış doktora tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çoban, E. & İlyas, A. (2017). 1935 Nüfus Sayımı ve Bingöl'ün Nüfus Potansiyeli. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, (7/1), 89-98.
- Devlet İstatistik Enstitüsü. (1941). *1940 Genel Nüfus Sayımı*. Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Devlet İstatistik Enstitüsü. (1945). *1945 Genel Nüfus Sayımı*. Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Durmuş, E. & Dölek, İ. (2019). Muş ilinde yerleşme tiplerinin coğrafi dağılışı. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*. (39), 256-278.
- Erdoğan, N. (2019). Çok partili hayat döneminde CHP'nin Muş İli örgütlenmesi ve faaliyetler. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (8/2), 513-537.
- Fırat, M. Ş. (1961). *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*. Milli Eğitim Basımevi.
- Güven, A. & Dülger, B. (2017). Osmanlı'dan günümüze yerel hizmet sunan klasik kurumların dönüşümü. *Enderun Dergisi*, (1/1), 44-53.
- <http://www.mus.gov.tr/oncelki-valilerimiz>, Erişim tarihi: 15.02.2020.
- İlyas, A. (2016). 1925-1945 Yılları Arasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde İdari Düzenlemeler. *Tarih Okulu Dergisi*, (9/36), 323-336.
- Kara, H. (2018). Sultan II. Abdülhamit Dönemi Salnamelerinde Muş. *Tarih ve Kültür Bağlamında Muş Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*. Mayıs 10-12.
- Kargale, H. (2012). Mülki İdare Sınırlarının Belirlenmesi ile İlgili Kuramsal Yaklaşımlar ve Türkiye'deki Geçerli Uygulamalar. *Ankara Üniversitesi*,

Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, VII. Coğrafya Sempozyumu 18-19 Ekim 2012. Bildiriler Kitabı.

- Kılıç, O. (1999). Muş Sancağı Dirlikleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (9/1), 155-178.
- Kıranşan, K. (2017). *Bulanık-Malazgirt Havzası'nın (Muş) Fiziki Coğrafyası*. Yayınlanmamış doktora tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kıranşan, K. & Şengün, T. (2017). Bulanık-Malazgirt Havzası'nın (Muş) hidrografik özellikleri. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (7/14), 149-182.
- Şengün, M. T. & Kıranşan, K. (2012). Bulanık-Malazgirt (Muş) Havzası'nın iklim özellikleri. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (6/6),
- Muş Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü. (2017). *Muş İli 2016 Yılı Çevre Durum Raporu*. Muş Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Yayınları.
- Resmi Gazete, 4 Ocak 1936, Sayı:3197, s. 5902.
- Sezen, T. (2017). *Osmanlı Yer Adları*. Başbakanlık Devlet Arşivi Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Sönmez, M. E. (2010). Muş ilinde nüfus hareketlerinin nedenleri ve sonuçlar. *Türkiye Coğrafya Dergisi*, (55), 45-57.
- Şahin, İ. (2020). Nahiye <https://islamansiklopedisi.org.tr/nahiye>, Erişim tarihi: 20.01.2020.
- Şaşmaz, M. (2014). *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*. Cilt 12, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tombul, S. (2019). *Muş'ta Yaşanan Ermeni Olayları (1885-1920)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tunç, B. & Özçelik, F. (2017). Demokrat Parti döneminde Ağrı'da idari alanda yapılan düzenlemeler (1950-1960). *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (7/3), 463-477.
- Tunç, B. & Aydın, H. (2017), Cumhuriyet Döneminde Doğubayazıt'ın İdari Yapısı ve Nüfusu. *Current Reserch Social Science*, (3/3), 133-143.

Cumhuriyet Döneminde Muş'un İdari Yapısında Yapılan Düzenlemeler (1927-1980)

- Tunçel, H. (2000). Türkiye'de ismi değiştirilen köyler. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10/2), 23-34.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü. (1937). *1935 Genel Nüfus Sayımı: Muş Vilâyeti*. Mehmet İhsan basımevi.
- Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü. (1951). *22 Ekim 1950 Umumi Nüfus Sayımı*. Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet istatistik umum müdürlüğü yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü. (1961). *23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı*. Başbakanlık istatistik genel müdürlüğü yayınları.
- Uçar, H. (2019). Türk Siyasal Hayatında Şeyh Sait İsyanı. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8/3), 2934-2952.
- Yılmaz, M. (2016). Malazgirt İlçesi'nin (Muş) Nüfus Coğrafyası. *Turkish Studies Dergisi*. (11/2), 1361-1388.
- Yiğit, İ. (2017). İskândaki kararsızlık: Doğal afetler ve kaybolan yerleşmeler (XVI-XX. Yüzyıl Manisa-Konya çevresi örneği). *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (26), 329-364.
- Yuca, S. (2011). Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımına (1927) göre Muş ilinin nüfus özellikleri. *Akademik Bakış Açısı Dergisi*, (24), 1-30.

Bilal TUNÇ

EKLER

EK 1: Muş ili Merkez İlçesine bağlı Hasköy'de Belediye Teşkilatının kurulması
(27 Haziran 1967)

Şb. Md. : 2.D.Ra.Mua.

Sayı : 621-I-307-201/ 27046

Konu : Hasköy Köyünde
belediye kurulması Hk.

Ankara
29 / 11 / 1967

Başbakanlık Makamına

Muş ilinin Merkez İlçesine bağlı Hasköy Köyünde belediye kurulması hakkında Danıştay Üçüncü Daire ve Genel Kurulunca verilen kararlar ile bu konuda düzenlenen karar tasarıları ilişikte sunulmuştur.

1580 sayılı kanunun 7469 sayılı kanunla değişik 7.nci maddesine göre gereğini arz ederim.

Dr. Faruk Sükan
İçişleri Bakanı

EKLERİ :

- 1 - 27.6.1967 tarih ve 1967/314-302 sayılı Danıştay Üçüncü Daire kararı
- 2 - 9.10.1967 tarih ve 1967/268-275 sayılı Danıştay Genel Kurul kararı
- 3 - 5 adet karar tasarısı

Üzülük ve Yazı İşleri
Genel Müdürlüğü

30.11.1967

030 11 1 331 46 12

GAZDAI
Tarih: 4/20/71 125809

EK 2: Muş'un ilçeleri arasında yapılan idari sınır düzenlemesi (4 Mayıs 1930).

T.C.
Dahiliye Vekâleti
V. . . M. U

Esbabi mucibe

Sayı

Mağ Vilâyetinin Genç Kazası merkezine merbut Mağtak köyü ile bu -
kaza merkezi arasındaki yollar gayri müstamus ve sarp bir vaziyette -
olmakla beraber mazkur köy genç kazasına ve Diyarbakir Vilâyetininä -
Lice kazasına 5 saat mesafede bulunmaktadır. Genç kazasına uzak ve -
Yollarının gayri müstamus olması dolayısıyla ahalinin hükûmete -
ait işleri için mezkur kaza merkezine gidip gelmek hususunda müşkül -
ta maruf olmakta ve bu vaziyetten sırf ve ihtizadî işleri de müte -
essir olmaktadır. İşbu köyün daha yakını bulunan Lice kazasına ilhak -
edildiği takdirde halk sırf ve ihtizadî meselesinde ve hizmet işle -
rinin görülmesinde kolaylık nasbat olacağı gibi köyün idarî ve -
tasibati hususlarında da sür'at ve sûmûlet hasıl olacaktır.

Binaenaleyh mezkur Vilâyet İdare Heyeti ile Umumî Meclisinin Vilâ -
yet İdaresi Komissunun ikinci maddesine tevfiқан mukavaf görülen -
mütaleceları vecihle mevzuabaki köyün Genç kazasından alınıp Lice -
kazasına ilhakı tenzih odılarak merbut kararına tensim olunmuştur.

030

11

1

SS

R

3

Bilal TUNÇ

EK 3: Muş Valiliğine Yapılan Atama (18 Haziran 1935).

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAHELAT MÜDÜRLÜĞÜ

Sıra : 2
Sayı : 2800

KARARNAMİ

Açık bulunan Van Valiliğine Burdur Valisi Saip, Muş Valiliğine Birinci Umumi Müfettişlik Adayı MÜDÜR Niyazi, Ağrı Valiliğine adı geçen müfettişlik istihbarat MÜDÜRÜ Burhanın tayinleri; Dahiliye Vekillığının 17/6/35 tarih ve 5297 sayılı tekeresiyle yapılan - teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 18/6/35 de onanmıştır.

18/6/35

REHİSİCUMHUR

K. Atatürk

Ba. V.

J. J. J.

Ad. V.

S. S.

M. M. V.

K. K.

Da. V.

S. Kara

Ha. V.

A. B. B.

Ma. V.

H. H.

Mi. V.

A. A.

Na. V.

A. A.

B. V.

C. C.

S. I. M. V.

S. S.

G. I. V.

K. K.

Z. V.

M. M.

080 18 03 03 53 50 16

F

[1430]

Cumhuriyet Döneminde Muş'un İdari Yapısında Yapılan Düzenlemeler (1927-1980)

EK 4: Muş ile Ağrı vilâyetleri arasında yapılan idari hudut düzenlemesi (3 Nisan 1932).

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ

U. M.

Ş.

Sayı

Kararname

Hukuk:

No 8556

Madde-1-Muş Vilâyetinin Malazgirt Kazasına bağlı Hacıyusuf ve Hacı Boto köylerinin mezkûr kazadan irtibatları fekkedilerek - Bayazıt Vilâyetine bağlı Tutak kazasına ve Tutak kazasına bağlı Bane köyünün de mezkûr kazadan irtibatı fekkedilerek Malazgirt kazasına rapt ve ilhakı îrâ kılınmıştır.

Madde-2-Bu kararnamenin tatbikine Dahiliye Vekili Memurdur.

8. IV. 32

REİSİCÜMÜR

Gazi M. Homay

BAŞVEKİL

DAHİLİYE VEKİLİ

Y. S. W. W. W.

S. W. W. W.

Bilal TUNÇ

EK 5: Zilan nahiyesinin kaldırılarak yerine Kertis adıyla yeni bir nahiye kurulması (26 Nisan 1933)

T. C.
Dahiliye Vekâleti
U. M.
S. M.
Sayı

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

Hulâsa :
No. 9504

Kararname

Madde-1-Erciş kazasına tâbi Zilân Nahiyesinin lağviyle yine -
mezkûr kazaya tâbi olmak ve merbut bir ve iki Nolu
cetvelde yazılı köyleri ihtiva etmek ve merkezi Kertis
köyü olmak ve Kertis adıyla anılmak üzere yeniden bir
Nahiye teşkil olunmuştur.

Madde-2-Bu kararnamenin icrasına Dahiliye vekili memurdur.

26 IV 33

REİSİCUMHUR
Gazi M. Kemal

BASVEKİL
Dahiliye Vekili
S. İzzet

Cumhuriyet Döneminde Muş'un İdari Yapısında Yapılan Düzenlemeler (1927-1980)

EK 6: Muş ili Merkez ilçesinin geniş topraklı bölge olarak kabul edilmesi (27 Haziran 1949).

Kararlar Müdürlüğü

Karar sayı

3

9537

Muş ilinin merkez ilçesinin geniş topraklı bölge olarak tesbiti; Tarım Bakanlığının 21/6/1949 tarihli ve 35II-17/528-4450-34861 sayılı yazısıyla yapılan teklifi üzerine 4753 sayılı kanunun 15 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 27/6 /1949 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

İsmet İnönü

Başbakan

I. Ginalay

Devlet Bakanı
Başbakan Yardımcısı

M. K. K.

Devlet Bakanı

Devlet Bakanı

Devlet Bakanı

Adalet Bakanı

K. K.

Maliye Bakanı